

Η σχέση του πολιτικού Ισλάμ με το κεφάλαιο και το ταξικό σύστημα

Τις τελευταίες τρεις δεκαετίες έχει παρατηρηθεί μια ραγδαία αύξηση των Ισλαμικών κινημάτων, έτσι ώστε το πολιτικό Ισλάμ να αποτελεί μια αδιαμφισβήτητη πραγματικότητα στην παγκόσμια σκηνή. Τα γεγονότα της 11ης Σεπτεμβρίου 2001 και όσα ακολούθησαν του έδωσαν επιπρόσθετη σπουδαιότητα. Από τη Μέση Ανατολή ως τη Βόρεια Αφρική και τη Νότια Ασία, μέσα από τις διαφορετικές εκδηλώσεις του, έχει αναδειχθεί σε σημαντικό παράγοντα, γεγονός που χρειάζεται να αναλυθεί τόσο πολιτικά όσο και θεωρητικά. Η αντιφατική φύση του πολιτικού Ισλάμ υπαγορεύει ότι αυτού του είδους οι αναλύσεις δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται μόνο σε σχέση με τα συμφέροντα του κεφαλαίου, αλλά και σε σχέση με την πρόκληση που αυτό θέτει στα σοσιαλιστικά ιδεώδη.

Σε πολλές χώρες, τα κινήματα του πολιτικού Ισλάμ προβάλλονται ως «αναζητητές της δικαιοσύνης» και απευθύνουν την προπαγάνδα τους στα πιο φτωχά και στερημένα κοινωνικά στρώματα. Έτσι, παρουσιάζονται ως ανταγωνιστές των δυνάμεων του σοσιαλισμού και της Αριστεράς. Η διαμόρφωση μιας στρατηγικής που να ανταποκρίνεται σε αυτή την πρόκληση απαιτεί βαθύτερη κατανόηση του ιστορικού πλαισίου και των αιτίων που οδήγησαν σε αυτές τις εξελίξεις. Αυτό το άρθρο παρουσιάζει κάποιες εισαγωγικές θέσεις που βασίζονται σε ένα απαραίτητα περιορισμένο και γενικό περίγραμμα των χαρακτηριστικών και ιδιαιτεροτήτων των Ισλαμικών κινημάτων.

Ανάμεσα στις καταστροφές των πολέμων του Αφγανιστάν και του Ιράκ, λοιπόν, το πολιτικό Ισλάμ βρίσκεται σε άνοδο και οι υποστηρικτές του το παρουσιάζουν ως την ιδεολογία των φτωχών και των κατατρεγμένων. Υπόσχονται μια καλύτερη ζωή στους κακότυχους, λιγότερη ανισότητα και το τέλος της διαφθοράς μέσω της εδραίωσης του θρησκευτικού νόμου της “sharia”. Ωστόσο, στο Ιράν σχεδόν είκοσι έξι χρόνια μετά τον ερχομό της στην εξουσία με παρόμοιες υποσχέσεις,

---

* Η μελέτη αυτή μεταφράστηκε από το περιοδικό Critique, 36-37 με την άδεια του εκδότη.

η Ισλαμική κυβέρνηση έχει γίνει συνώνυμη με την απληστία και τη διαφθορά. Πάμπλοτοι κληρικοί και οι άμεσοι συγγενείς τους έχουν αντικαταστήσει τη «διεφθαρμένη βασιλική Αυλή» και τον περίγυρό της. Οι φτωχοί γίνονται φτωχότεροι, ενώ οι πλούσιοι πλουσιότεροι (ο Ayatollah Rafsanjani, ο προηγούμενος και πιθανότατα ο επόμενος πρόεδρος του Ισλαμικού πολιτεύματος, κατατάσσεται στην τσσαρακοστή τρίτη θέση των πλουσιότερων ανθρώπων στον κόσμο, σύμφωνα με το περιοδικό *Forbes*).

Ποια είναι, λοιπόν, η βάση της πολιτικής οικονομίας του Ισλαμικού φονταμενταλισμού; Πώς αποκτά υποστηρικτές ανάμεσα στους φτωχούς και τους κατατρεγμένους; Ποια είναι η σχέση μεταξύ των υποσχέσεων της ισότητας στον νόμο της “sharia’a” και της πραγματικής πολιτικής της Ισλαμικής κυβέρνησης μέσα στον κόσμο της καπιταλιστικής τάξης;

Από τη δεκαετία του ’70 κι έπειτα, καθώς οι Ισλαμικές κοινωνίες της περιφέρειας εισχωρούσαν ακόμη βαθύτερα στην παγκόσμια αγορά, η κρίση κέντρου-περιφέρειας σε αυτές τις κοινωνίες έμπαινε σε μια νέα και ποιοτικά διαφορετική φάση. Η κυμαινόμενη, αλλά συνολικά πτωτική τάση στην τιμή των πρώτων υλών, συμπεριλαμβανομένου του πετρελαίου για τη μεγαλύτερη χρονική περίοδο, στο οποίο στηρίζονται αυτές οι κοινωνίες, επιτάχυνε την απόκλιση της ανισότητας στην κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη, τη συσσώρευση του ξένου χρέους, την αυξανόμενη ανικανότητα αυτών των κρατών να ελέγξουν και να αποτρέψουν τις επαναλαμβανόμενες κρίσεις που είχαν να αντιμετωπίσουν.

Ένα σύγχρονο φαινόμενο

Το «επαναστατικό Ισλαμικό κίνημα» είναι ένα σύγχρονο φαινόμενο. Όποιες κι αν είναι οι έμμεσες ή οι επουσιώδεις επιρροές των παρελθοντικών Ισλαμικών κινήματων σε αυτό, είναι συνυφασμένο με τη μορφή του παγκόσμιου καπιταλισμού που έχει αναπτυχθεί τα τελευταία τριάντα χρόνια. Οι κοινωνικές ρίζες των «επαναστατικών Ισλαμικών κινήματων» είναι στην ουσία οι ξεριζωμένοι – εκείνοι που, για διάφορους λόγους, έχουν χτυπηθεί στο διάβα της κοινωνικο-οικονομικής ανάπτυξης – στους οποίους οι νέες δομές δεν έχουν φέρει τίποτα άλλο παρα φτώχεια και καταστροφή. Παρά τις διακυμάνσεις στην κοινωνική του δομή σε διαφορετικές καταστάσεις, το παν-Ισλαμικό κίνημα σε όλες τις λίγο-πολύ ανεπτυγμένες χώρες της περιφέρειας (με ελάχιστες εξαιρέσεις) έχει στρατολογήσει ανθρώπους από τέσσερα βασικά στρώματα.

Πρώτον, είναι οι ξεριζωμένοι και οι στερημένοι των πόλεων. Ανήκουν στη «έκρηξη» του αριθμού των ανθρώπων που δεν έχουν σταθερή σχέση με το επεκτεινόμενο περιφερειακό καπιταλιστικό σύστημα της παραγωγής και της κατανομής.

Αυτοί οι προφανώς «καταραμένοι» άνθρωποι έχουν ως κοινό τους μια αγροτική καταγωγή, βρίσκοντας καταφύγιο στη βρομιά και τη λάσπη που περιστοιχίζουν πόλεις, όπως το Κάιρο, το Αλγέρι και την Τεχεράνη. Είναι άνθρωποι χωρίς μέλλον, απελπισμένοι, υποβαθμισμένοι, χωρίς ταυτότητα, χωρίς δικαιώματα. Στις Ισλαμικές κοινωνίες, οι πάμφτωχοι κάτοικοι των πόλεων σχηματίζουν ένα κοινωνικό στρώμα περισσότερο έτοιμο να σηκώσει το ισλαμικό πανό. Αυτοί διαμορφώνουν την κύρια κοινωνική βάση του «πολιτικού Ισλαμικού κινήματος». Αυτοί είναι, επίσης, εκείνοι που δημιουργούν την εκρηκτική του δύναμη.

Δεύτερον, είναι τα μεσαία στρώματα που ανήκουν σε προ-καπιταλιστικές δομές. Αυτοί οι άνθρωποι έχουν χρεοκοπήσει ή περιθωριοποιηθεί από την εξάπλωση των καπιταλιστικών δομών και η μοίρα τους είναι να παλεύουν περισσότερο μόνο και μόνο για να βουλιάζουν σε μεγαλύτερη φτώχεια. Είναι σημαντικοί στην οργάνωση των Ισλαμικών κινημάτων και στη συνένωση των κοινωνικά ετερόκλητων υποστηρικτών τους.

Το τρίτο στρώμα απαρτίζεται από τμήματα της εμπορικής και βιομηχανικής τάξης των μεγαλοαστών που έμειναν έξω από τον κύκλο της εξουσίας. Βρίσκονται σε έναν άνισο ανταγωνισμό με μια μεγαλοαστική τάξη προνομιούχα ως προς το ότι είναι κοντά (ή και εξαρτημένη) από ένα κράτος, η λογική του οποίου έγκειται στο να διευθύνει την ανάπτυξη από πάνω. Στις περιφερειακές κοινωνίες, όπου το κράτος των μεγαλοαστών επιβάλλει την ανάπτυξη του καπιταλισμού από την κορυφή (περισσότερο απ' το να είναι προϊόν της καπιταλιστικής εξέλιξης) και όπου η σχέση εξουσίας-κεφαλαίου αντιστρέφεται σε τέτοιο βαθμό ώστε να είναι ευκολότερο να βασιστεί κανείς στην εξουσία για να κερδίσει χρήματα παρά στον πλούτο ως δίοδο στην εξουσία, αυτά τα στρώματα της μεγαλοαστικής τάξης που αποκλείονται από την εξουσία μπορούν να θεωρούνται ισόβια αποτυχημένα. Αυτή η μοίρα θέτει τους βιοτέχνες και τους εμπόρους στο ίδιο στρατόπεδο με τους «αξιοθρήνητους της γης». Αυτοί οι άνθρωποι όχι μόνο γεμίζουν τα ταμεία του Ισλαμικού κινήματος, αλλά μπορούν επίσης για μια περίοδο να βοηθούν στο να προσελκύσουν το ενδιαφέρον των φτωχών που αναζητούν δικαιοσύνη στον παν-Ισλαμισμό, οργανώνοντας φιλανθρωπίες, δανειακούς λογαριασμούς χωρίς τόκους και άλλες παρόμοιες κομπίνες.

Τέταρτη κατηγορία είναι οι διανοούμενοι των οποίων η κοινωνική θέση έχει ατονίσει, αυτοί που έχουν αποτύχει, συνολικά ή τουλάχιστον ως ένα βαθμό, κατά τη διάρκεια του σχηματισμού των καινούργιων πολιτικών και αστικών δομών. Αυτοί οι διανοούμενοι βλέπουν την επιρροή τους και τα προνόμιά τους να εξαφανίζονται, οπότε και βαθμιαία απομονώνονται. Με ή χωρίς ιερατικά ρούχα, νέοι ή ηλικιωμένοι, είτε αντικειμενικά η επανεμφάνισή τους θα έδινε λύση σε μια δομική ανάγκη είτε όχι, θα χρησιμοποιήσουν το θρησκευτικό κίνημα για να εδραιώσουν εκ νέου τη θέση τους στην κοινωνία. Παρέχουν το ηγετικό πλαίσιο του κινήματος, είναι

εκείνοι που εφοδιάζουν τον ιδεολογικό όγκο και χαρτογραφούν την πολιτική στρατηγική του «Ισλαμικού κινήματος».

Αντι-διαφωτισμός

Το κίνημα του παν-Ισλαμισμού, ως αντίδραση ενάντια στην απελπισία που γέννησε ο καπιταλισμός, στηρίζεται στην απόρριψη του διαφωτισμού. Οι ιδεολόγοι αυτής της κίνησης πρέπει να κλείσουν τα μάτια τους στο μέλλον, να γυρίσουν την πλάτη στην πραγματικότητα και να βρουν καταφύγιο σε μύθους. Αυτός ο σκοταδισμός, με ένα ειρωνικό τρόπο, τοποθετεί τους ξεριζωμένους φτωχούς του σήμερα κάτω από την ίδια στέγη με τους πλούσιους του χθες. Είναι ένα Ισλάμ βασισμένο στην ανάσταση, που προέρχεται από ένα απύθμενο απόθεμα ιστοριών, μύθων και ιδεών που υπόσχονται το τέλος της ανέχειας για όλους εκείνους που βρίσκονται στο καλάθι των αχρήστων. Επιμένει ότι δεν υπάρχει καμία εναλλακτική σ' ένα κίνημα που είναι αποξενωμένο από την κοινή λογική και την ελεύθερη σκέψη σε όλες του τις εκφάνσεις. Αντιμετωπίζει ως εχθρούς όλους όσους υποστηρίζουν την επιστημονική σκέψη και όσους αμφισβητούν τα λεγόμενα «δεδομένα» (tashkik). Υπ' αυτό το πρίσμα, οποιαδήποτε απόπειρα διαφωτισμού, σήμερα ή παλαιότερα, είναι μια διαβολική συνωμοσία που πρέπει να απωθηθεί με οποιοδήποτε τίμημα.

Ενάντια στις παρατάξεις που βασίζονται στο ταξικό σύστημα

Το παν-Ισλαμικό κίνημα είναι ένα καζάνι στο οποίο οι ταξικές παρατάξεις πρέπει να λιώσουν. Η ανομοιογένης (πολλαπλών τάξεων) μείξη στο στρατόπεδο των Ισλαμιστών υπαγορεύει μια πολιτική άρνησης του ταξικού πολέμου, ή έστω περιθωριοποίησης και αφαίρεσής του από το άμεσο πρόγραμμά τους. Ένα τέτοιο κοινωνικό μπλοκ που δεν βασίζεται σε τάξεις, αλλά στη θρησκευτική και πολιτιστική ενότητα, δεν έχει άλλο τρόπο να ξεπεράσει τους ταξικούς ανταγωνισμούς στο εσωτερικό του ανάμεσα στους πεινασμένους και τους χορτάτους. Πού και πού, «ο πόλεμος ανάμεσα στους φτωχούς και τους πλούσιους» γίνεται όπλο για το κίνημα ώστε να φοβίσει τους εμπόρους συνοδοιπόρους του όταν αυτοί ανησυχούν, ή να χαλαρώσει τα οικονομικά τους λουριά. Γενικά, πάντως, η sharia 'a παραμένει σταθερά στο πλευρό της «ενότητας» και (πιστεύει) πως εκείνοι που «χωρίζουν» (monafegh) είναι χειρότεροι από εκείνους που δεν «πιστεύουν» (moshrek). Έχει μια ασυμβίβαστη εχθρότητα ενάντια στον κομμουνισμό ή οποιοδήποτε άλλο πολιτικό δόγμα που ορίζει την κοινωνία με ταξικά όρια και αντιλαμβάνεται τις ταξικές αντιπαραθέσεις ως αναπόφευκτες.

Κανένα εθνικό σύννορο

Σε κάθε επίπεδο, το νέο «Ισλαμικό κίνημα» είναι η άνοδος εκείνων που όχι μόνο θεωρούν τους εαυτούς τους αποξενωμένους μέσα στα εθνικά σύνορά τους, αλλά και εκείνων που (νομίζουν) πως έχουν ανακαλύψει την πηγή της ένδειας και της φτώχειας έξω από αυτά τα όρια. Από την απαρχή τους, λοιπόν, αυτά τα κινήματα στρέφονται προς το εξωτερικό. Ο ξένος εχθρός λειτουργεί ως η πηγή για όλα τα δεινά· στη δημιουργία των μηχανισμών της στέρησης και της μιζέριας, διασφαλίζει το γεγονός ότι όλοι οι Μουσουλμάνοι υποφέρουν εξίσου από την αδικία.

Το «πολιτικό Ισλάμ» συνακόλουθα δεν μπορεί να περιοριστεί μέσα στα εθνικά του σύνορα. Η επιδίωξη να εδραιώσει κάτι λιγότερο από μια παγκόσμια Ισλαμική δύναμη, βασισμένη σε μια παγκόσμια Ισλαμική κληρονομιά, θα ήταν η αναγνώριση της απόλυτης ήττας του. Αυτή είναι η λογική που κρύβεται πίσω από την απόρριψη της νομιμότητας όλων των αστικών και κοσμικών θεσμών που συντηρούν τα εθνικά κράτη και απ' όλες τις διεθνείς συνθήκες και συμφωνίες μεταξύ των εθνικών κρατών. Αυτό είναι το πλαίσιο που εξηγεί την έμφυτη αντίφαση που εμπεριέχεται ταυτόχρονα τόσο στην εναντίωσή του στον ιμπεριαλισμό και την παγκόσμια «υπεροψία», όσο και στον εθνικισμό. Το Ισλαμικό κίνημα ίσως υποστήριζε ιστορικά τάσεις που στοχεύουν στην ανεξαρτησία ακόμη και στην απομόνωση. Ωστόσο, δίνει έμφαση στην απόρριψη εθνικισμών που αντιπαράθετουν το έθνος ενάντια στην *umma* (Ισλαμική κοινότητα).

Αντι-δημοκρατία

Το παν-Ισλαμικό κίνημα, ακόμη και αν τα στοιχεία του το ερμηνεύουν ως «πολιτικό Ισλάμ», εναντιώνεται στη δημοκρατία σε όλες τις μορφές της. Τα πιστεύω του κινήματος, η ταξική διαμόρφωση και η ιστορική διαδρομή συνενώνονται για να απορρίψουν τη λαϊκή κυριαρχία και το δικαίωμα των ανθρώπων να καθορίσουν την ίδια τους τη μοίρα με ψήφο πλειοψηφίας. Αναγκάζεται να τοποθετήσει το δικαίωμα της κυριαρχίας πάνω από τα κεφάλια των απλών ανθρώπων και να το μετατρέψει στην κυρίαρχη εξουσία που θα λύνει τις εσωτερικές και τις εξωτερικές αντιθέσεις του κινήματος. Ο θεϊός νόμος, όπου όλα τα δικαιώματα ανήκουν στον θεό, είναι το μόνο βασίλειο που δεν υπάρχουν εντάσεις και διχογνωμίες. Είναι μόνο ο θεός αυτός που μπορεί να δώσει οποιοδήποτε δικαίωμα στους εκλεγμένους της γης, είτε αυτοί είναι Ισλαμιστές με κληρική ή με εγκόσμια ενδυμασία.

Σε ποιον όμως έχει δοθεί αυτό το θείο δώρο; Αυτό είναι ένα ζήτημα που οι «εκλεγμένοι» οφείλουν να θέσουν μεταξύ τους. Το δικαίωμα των ανθρώπων να ψηφίζουν με το σύστημα του ενός ανθρώπου-μιας ψήφου μπορεί στην καλύτερη πε-

ρίπτωση να γίνει αποδεκτό μια φορά. Αυτό σχετίζεται με την αρχική απόφαση – υπέρ ή κατά της Ισλαμικής Δημοκρατίας. Επομένως, η μόνη πολιτική χρήση των ανθρώπων είναι το να εκφράσουν πίστη και υποταγή (*beia'a*) στους εκλεγμένους (*nokhbegan*).

Η δημοκρατία είναι ένας θεσμικός μηχανισμός για την εγκαθίδρυση μιας νόμιμης βάσης για την κυβέρνηση. Το Ισλάμ, ωστόσο, αναγνωρίζει συγκεκριμένες προσωπικότητες για κυβερνήτες, έναν βαλί ή έναν χαλίφη· δεν αναγνωρίζει κυβερνητικούς θεσμούς. Παρ' όλα αυτά, στην πράξη πρέπει να θεσμοθετήσει το δικαίωμα λήψης αποφάσεων από μια μικρή κλίκα των εκλεγμένων και της θρησκευτικής εξουσίας (*mujtahed*), από όσους δηλαδή έχουν την ικανότητα και τη «γνώση» να ερμηνεύουν τον θείο νόμο σε οποιαδήποτε περίπτωση. Η αναγνώριση εκείνων που έχουν αυτή την ικανότητα έγκειται σε όσους έχουν αποδείξει προηγουμένως τη «γνώση» τους. Έτσι, η ερώτηση «ποιος αποφασίζει;» γίνεται φανύλος κύκλος.

Πολιτικά δικαιώματα

Εκτός από το ζήτημα της πολιτικής εξουσίας και της διακυβέρνησης, το παν-Ισλαμικό κίνημα δεν μπορεί να αποδεχθεί κανένα δικαίωμα για τους πολίτες του. Ακόμη και αν παραβλέψουμε το γεγονός ότι η Ισλαμική *sharia'a* θεωρεί τη γυναίκα μισό άνθρωπο (ένα πεπρωμένο που εκτιμάται εντελώς συμβατό με τη «δικαιοσύνη»), οι γυναίκες θα προοδεύσουν ελάχιστα στην ουτοπία την οποία το Ισλαμικό κίνημα προασπίζεται. Η ιερότητα της οικογένειας είναι βασική για την επαναδόμηση του «χαμένου παραδείσου», και οι αρχές που τη στερεώνουν απαιτούν έναν ξεκάθαρο ορισμό της γυναίκας – έναν ορισμό που θα ξεκινά με εκείνη ως σύζυγο και θα τελειώνει με εκείνη ως μητέρα.

Εκτός του Ισλαμικού πλαισίου, υπάρχει ο κόσμος της διαφθοράς. Όσο κι αν το πολιτικό Ισλάμ φωνάζει για ανθρώπινα δικαιώματα και το θαύμα της γυναικείας φύσης, δεν μπορεί να αναγνωρίσει τις αξίες που διασχίζουν τα σύνορα μπαίνοντας σε αυτό τον κόσμο. Μερικές φορές η μια ή η άλλη θρησκεία μπορεί να ευνοηθεί για πολιτικές σκοπιμότητες, κι έτσι να αποδοθεί στους υποστηρικτές της μια κοινωνική θέση ισότιμη με αυτή των Μουσουλμάνων. Αλλά για τους περισσότερους, οι μη Μουσουλμάνοι είναι πολίτες δεύτερης κατηγορίας ή και χειρότεροι. Εκείνοι που ανήκουν σε απαγορευμένες θρησκείες, όπως οι *Baha'i*, οδηγούνται στη μετάνοια ή την εξάφaniση. Αν σήμερα οι θρησκευτικές διακρίσεις παραγκωνίζονται, αύριο η συνείδηση ενός δυνατού και κυρίαρχου Ισλάμ δεν θα ησυχάσει μέχρι να βρουν αυτοί που δεν είναι Μουσουλμάνοι τη θέση που τους «αρμόζει». Αν οι μη Μουσουλμάνοι σήμερα εξαιρεθούν από το να πληρώνουν τον θρησκευτικό φόρο (*jezzieh*), αυτός θα προστεθεί στα μελλοντικά τους χρέη.

Συνοπτικά, η κυριαρχία των ανθρώπων είναι μια έννοια ξένη στο παν-Ισλαμικό κίνημα που θα επιδιώξει με κακούς σκοπούς και ενεργά τη συνολική της καταστροφή.

Τζιχάντ και τρομοκρατία

Το παν-Ισλαμικό κίνημα είναι ένα «Τζιχάντ». Οι ξεριζωμένοι που αποφασίζουν ότι ο «τροχός που δεν εξυπηρετεί τις ανάγκες τους δεν πρέπει να γυρίσει ποτέ» και αυτοί που δεν βλέπουν κανένα λόγο να επικρίνουν την καταστροφή του σήμερα εάν αυτή οδηγήσει στην ουτοπία του αύριο, δεν μπορούν να βρουν πουθενά αλλού διέξοδο παρά μόνο στα όπλα. Κανένα ανοιχτό και ελεύθερο περιβάλλον, κανένα δημοκρατικό σύστημα, καμία νόμιμη απόδειξη δεν μπορεί να εγγυηθεί τον στόχο τους. Ακόμη κι αν ο παν-Ισλαμισμός μπορούσε, σε κάποιες περιπτώσεις, να αποκτήσει δύναμη με νόμιμα μέσα, είτε ήταν περιορισμένος, είτε του επιτρεπόταν να αυξηθεί, όποια κι αν ήταν η θέση του στη συγκεκριμένη ισορροπία της δύναμης, έχει σε γενικές γραμμές εισέλθει σε ένα πεδίο πολέμου που το τράβηγμα της σκανδάλης είναι καθημερινή υποχρέωση. Η προσφυγή στην τρομοκρατία σε όλες τις μορφές της, η ημι-στρατιωτική οργάνωση εκείνου του τμήματος της κοινωνικής βάσης που μπόρει να επιστρατευτεί, η δημιουργία επαγγελματικών στρατιωτικών θεσμών, οι προσπάθειες να διεισδύσουν και να επανδρώσουν στρατούς Ισλαμικών χωρών, όλες αυτές είναι ενέργειες που δεν μπορούν να σταματήσουν ούτε καν να καθυστερήσουν. Το τζιχάντ είναι ένας δρόμος που θα οδηγήσει τον παν-Ισλαμισμό στη Γη της Επαγγελίας.

Η ογκούμενη κρίση και η σταθερή αποδυνάμωση των κυβερνήσεων αύξησε την ανάμειξη του παγκόσμιου κεφαλαίου στα εσωτερικά ζητήματα των Ισλαμικών χωρών. Αυτή η διαδικασία έφτασε σε ένα σημείο που τα υπουργεία Οικονομίας και οικονομικών πολλών Ισλαμικών χωρών μετατράπηκαν σε ανίσχυρους χειριστές για τα κέντρα λήψης αποφάσεων του παγκόσμιου κεφαλαίου. Έσκηψαν το κεφάλι στη μεγάλη και κινητήρια –ως προς την κρίση– αναδιάρθρωση της κοινωνικοπολιτικής ζωής αυτών των χωρών. Πρωτοστάτησαν σε πολιτικές που προκάλεσαν μαζική ανεργία και κατά συνέπεια απόγνωση, χρόνιο πληθωρισμό καταστρέφοντας πενιχρές αποταμιεύσεις, έντονα οικιακά ελλείμματα που οδηγούν σε μάχες μεταξύ των φρουρών της πόλης και των ατελείωτων κυμάτων μεταναστών, και ανύπαρκτες παροχές υγειονομικής περίθαλψης που μετατρέπουν δραστικά τα νοσοκομεία σε νεκροτομεία.

Οι σκληρές απαιτήσεις του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και οι πιστωτικοί περιορισμοί, που επιβάλλονται από την Παγκόσμια Τράπεζα ανάγκασαν τις περιφερειακές κυβερνήσεις να στραφούν στους δικούς τους ανθρώπους. Ό,τι απέμει-

νε από τη γενναιοδωρία του κράτους, σε μορφή επιδότησης, έχει στερέψει. Εκατομμύρια κατάντησαν άποροι, ανυπεράσπιστοι απέναντι στη μιζέρια, τον λιμό και τις αρρώστιες. Αυτοί ήταν οι άνθρωποι που κουβαλούσαν στους ώμους τους τον Αιγυπτιακό, τον Τυνήσιο, τον Μαροκινό και τον Αλγερινό παν-Ισλαμισμό. Οι λόγιοι του Ισλάμ θα ευημερούσαν και θα γλίτωναν (επίσημα και ανεπίσημα) πολλά χρήματά για τα ιδρύματά τους αν αντί να αναζητούν τα χνάρια του πολιτικού Ισλάμ στην Ιστορία, οδηγούνταν στα αρχεία του ΔΝΤ και των οικονομικών του δικτύων. Εκεί ίσως έβρισκαν οδηγίες που θα έριχναν φως στην αιτία της δυστυχίας των ανθρώπων τους.

Κρίση στην πολιτική ηγεμονία

Η κρίση κέντρου-περιφέρειας στον καπιταλισμό αποτελεί προϋπόθεση για τις αδιάκοπες και μαζικές εξεγέρσεις στις Ισλαμικές κοινωνίες. Αλλά αυτή η γενική κρίση δεν μπορεί μόνη της να κατευθύνει την εξέγερση συστηματικά με ένα συγκεκριμένο τρόπο, είτε προς τον παν-Ισλαμισμό είτε ίσως και προς την πρόοδο και τον σοσιαλισμό. Δίχως ένα συγκεκριμένο σύνολο περιστάσεων στην πολιτική και την ιδεολογική σφαίρα, και στο πεδίο της ταξικής πάλης και των κοινωνικών σχέσεων, ο παν-Ισλαμισμός δεν θα ήταν ικανός να εξελιχθεί σε ένα ευρύ μαζικό κίνημα. Η κατανόηση των ξεχωριστών χαρακτηριστικών αυτών των συνθηκών περιλαμβάνει την ανάλυση μιας συγκεκριμένης κρίσης στην πολιτική ηγεμονία μέσα στα πλαίσια μιας γενικότερης ιδεολογικής κρίσης. Για να ξεκινήσουμε από τα βασικά, αυτό που θα απαιτείτο είναι μια ολοκληρωμένη συζήτηση για τον συγκεκριμένο τρόπο με τον οποίο αναπτύσσονται οι πολιτικο-ιδεολογικές δομές στις περιφερειακές κοινωνίες. Τούτο όμως ξεφεύγει από την πρόθεση του παρόντος άρθρου, αλλά μερικές υπενθυμίσεις θα ήταν χρήσιμες.

Πρώτον, ενώ στην πλειοψηφία των κοινωνιών που είναι υπό συζήτηση κυριαρχεί ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής, οι μεγαλοαστοί δεν έχουν εξελιχθεί πλήρως σε ηγεμονική τάξη. Η ανωριμότητα της μεγαλοαστικής τάξης σε αυτούς τους κοινωνικούς σχηματισμούς φαίνεται καλύτερα στον ασθενικά πολιτικό και ιδεολογικό της χαρακτήρα. Γι' αυτό τον λόγο, η κυρίαρχη ιδεολογία, η κύρια απαίτηση της οποίας είναι η εξασφάλιση της εθελοντικής συναίνεσης των μαζών στον υπάρχοντα κοινωνικό ιστό, περιλαμβάνει στην καλύτερη περίπτωση μόνο στοιχεία σκέψης των μεγαλοαστών. Είναι φτιαγμένη από ένα αμάλγαμα εθνικισμού, θρησκευτικού δόγματος, μικροαστικών αντιλήψεων, πατερναλιστικών και φυλετικών αξιών μαζί με κάποια ψήγματα φιλελευθερισμού.

Δεύτερον, η επιτάχυνση των δομικών αλλαγών αναστατώνει πολύ γρήγορα τις ταξικές-πολιτικές παρατάξεις και μάλιστα βάζοντάς τες σε μοναδικά καινούργιους

διαχωρισμούς και πεποιθήσεις. Το κυρίαρχο ιδεολογικό αμάλγαμα, που συζητήθηκε προηγουμένως, δεν είναι ανίκανο μόνο να εκπληρώσει την αποστολή του κερδίζοντας την συναίνεση των μαζών, αλλά χάνει την αποτελεσματικότητά του ακόμη και μέσα στο κυρίαρχο μπλοκ. Επομένως, δεν αποτελεί έκπληξη ότι η οποιαδήποτε προσπάθεια επανασχηματισμού και ανανέωσης αυτού του δόγματος έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση της επιρροής του σε ένα τμήμα της κοινωνίας, ενώ κατά τον ίδιο τρόπο εμφανίζεται να αυξάνει την ικανότητά του στην επιρροή άλλων τομέων. Με άλλα λόγια, όσο συνειδητοποιεί την ανάγκη για εκσυγχρονισμό της ιδεολογίας του, τόσο η μεγαλοαστική τάξη χάνει την ικανότητά της να γενικεύσει τη θεμελιώδη ιδεολογία της και παραδόξως διεγείρει αντιπαραθέσεις ανάμεσα στις υφιστάμενες ιδεολογικές τάσεις.

Τρίτον, το τελικό αποτέλεσμα μιας τέτοιας διαδικασίας, ειδικά αν συμπίπτει με μια τεράστια κατάρρευση των οικονομικών προγραμμάτων της κυβέρνησης, εμφανίζεται με τη μορφή πολυδιάστατων αλλαγών στις διάφορες πολιτικές δομές. Μέσα στο κυρίαρχο τμήμα, η κρίση αναδύεται ως κρίση ηγεμονίας, η οποία όχι μόνο προκαλεί μια σειρά αλλαγών στην ισορροπία των δυνάμεων αλλά συχνά οδηγεί στην εκκαθάριση ή ακόμη και στην αιματηρή καταστολή για κάποιες από τις άρχουσες φατρίες. Αυτό, με τη σειρά του, μειώνει περισσότερο από ποτέ την ηγεμονικά πολιτική επιρροή του κυρίαρχου τμήματος στις μάζες, συρρικνώνοντας την πολιτική του βάση ακόμη περισσότερο.

Αλλά στο αντίθετο άκρο, η εργατική τάξη είναι αδύναμη όχι μόνο εξαιτίας μιας σχετικής νεότητας και πολιτικής ανωριμότητας αλλά επειδή στερείται μιας αποτελεσματικής ιδεολογικής βάσης. Ο «Μαρξισμός-Λενινισμός» κατατάχθηκε στις «Ακαδημίες των Επιστημών» του «σοσιαλιστικού μπλοκ», συνδυασμένος με διάφορες θεωρίες για ένα «μη καπιταλιστικό δρόμο προς τον σοσιαλισμό» και σε καμία περίπτωση δεν εξυπηρετούσε την ένωση της εργατικής τάξης. Ακριβώς το αντίθετο. Αυτές οι θεωρίες εκλογίκευσαν τον χωρισμό του πολιτικού κινήματος και εκείνου των εργατικών σωματείων σε μικρότερες ομάδες, και την παράδοση τμημάτων των εργαζομένων άλλοτε στην παθητικότητα και άλλοτε στην ολοκληρωτική απραξία. Σε μερικές χώρες, τα κομμουνιστικά και εργατικά κόμματα έφτασαν μέχρι του σημείου να υποβαθμιστούν και να συγχωνευτούν με το κυβερνών κόμμα (όπως, π.χ., στην Αίγυπτο). Σε άλλες, συντελέστηκε η απομάκρυνση της μάζας των εργαζομένων από τους πολιτικούς οργανισμούς που έχουν ως βάση τους εργάτες.

Για να ολοκληρωθεί η εικόνα, υπήρχε μια συστηματική αστυνομική καταστολή. Στο σύνολο, όλα αυτά εξηγούν γιατί, σε μια εποχή που ενώ οι συνθήκες για την αύξηση του ταξικού πόλου ενάντια στους μεγαλοαστούς ήταν ευνοϊκές, η εργατική τάξη παρέμεινε πιο αδύναμη και πιο αβοήθητη από ποτέ. Αυτή η καταστροφική ισορροπία ανάμεσα στους δυο ταξικούς πόλους στην κοινωνία δεν δημιούργησε τόσο μια πολιτική παράλυση όσο ένα κενό – τόσο σε επίπεδο πολιτικής εκπροσώπησης

όσο και νομιμότητας. Σε τέτοιες καταστάσεις η φωνή από τους μιναρέδες κερδίζει ένα αντί. Ένα πολύχρωμο αμάλγαμα κοινωνικών στρωμάτων προσελκύεται από την πρόσκληση ενός Τζιχάντ, που προφανώς έχει πάρει την ιδεολογία του από τις αρχαίες ιστορίες και τις διηγήσεις, αλλά ουσιαστικά έχει αναστηθεί από τα ερείπια, το χάος και την αθλιότητα του σήμερα.

Οι παράγοντες διευκόλυνσης

Έχουμε ισχυριστεί, λοιπόν, ότι η παρούσα συνένωση της πολιτικής και οικονομικής κρίσης παρέχει τις απαραίτητες προϋποθέσεις για ένα μαζικό παν-Ισλαμικό κίνημα στις περιφερειακές Ισλαμικές κοινωνίες. Αλλά αυτή δεν είναι η ολοκληρωμένη εξήγηση για την εκρηκτική αύξηση αυτού του φαινομένου. Για να καταλάβουμε ότι ο παν-Ισλαμισμός είναι μια αξιόπιστη κυβέρνηση εν αναμονή σε πολλές χώρες και ότι σε μερικές μάλιστα έχει αποκτήσει δύναμη, πρέπει να αναλογιστούμε μια σειρά παραγόντων που τον διευκολύνουν:

Πρώτον, είναι η παρουσία ενός επίσημου θρησκευτικού κατεστημένου μέσα σε ένα δίκτυο τεμένων και σχολείων· μια πληθώρα πληρωμένων εκπαιδευτών· βαθιές ρίζες, ανεξάρτητες ως ένα βαθμό από την κρατική εξουσία· η ικανότητα άμεσης καθημερινής επαφής με τους ανθρώπους· και, τελικά, συγκεκριμένες νομικές και πολιτικές ασυλίες και αμέτρητα κοινωνικά και νομικά προνόμια. Όποιος έλεγχος κι αν ασκείται στο επίσημο θρησκευτικό κατεστημένο, αυτό παραμένει το κύριο ιδεολογικό οπλοστάσιο και το ανθεκτικό πολιτικό υπόβαθρο του παν-Ισλαμισμού.

Δεύτερον, πρέπει να σκεφτούμε τη στάση των κυρίαρχων πολιτικών χειρισμών ως προς τη θρησκεία. Στις περισσότερες Ισλαμικές χώρες, παρά τον σταδιακό διαχωρισμό ανάμεσα στις κρατικές και θρησκευτικές δομές και όλες τις διακυμάνσεις στις μεταξύ τους σχέσεις, κάποια μορφή εργατικής συμμαχίας διατηρείτο πάντα. Σε κάθε κρίσιμη φάση που οι εργάτες και το δημοκρατικό κίνημα είχαν προβάδισμα, απειλώντας τα δεσποτικά και απολυταρχικά καθεστώτα, ο θρησκευτικός μηχανισμός ενωνόταν με τον στρατό και την αστυνομία ως όπλο καταστολής. Σε αντάλλαγμα, από καιρό σε καιρό, το κράτος έχει ενεργήσει για να εξαπλωθεί δίκτυο θρησκευτικών σχολείων και τζαμιών, για να δώσει παροχές για τη δημιουργία θέσεων εργασίας και γειτονιών στις Ισλαμικές κοινωνίες και να προαγάγει την πολιτική επιρροή του θρησκευτικού κατεστημένου μέσα από πολιτιστικούς, ευλαβικούς και φιλανθρωπικούς οργανισμούς. Τέλος, σε συνθήκες μονοκομματικού κράτους, υπήρξε ανοχή μιας ημικομματικής δραστηριότητας θρησκευτικών τμημάτων μέσα στο κόμμα εξουσίας και την κυβέρνηση. Χωρίς καμία σοβαρή ανάλυση του ρόλου του κράτους στις Ισλαμικές κοινωνίες, και χωρίς να αναλογιστούμε τις σχέσεις θρησκείας και κράτους, είναι αδύνατο να καταλάβουμε πώς οι Ισλαμικές κοινωνίες

έμειναν τόσο ανυπεράσπιστες μπροστά στον αυξανόμενο θρησκευτικό σκοταδισμό και τα οπισθοδρομικά πολιτικά κινήματα.

Ο τρίτος παράγοντας είναι η επίδραση της ιμπεριαλιστικής πολιτικής κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, όπου ένα από τα μεγαλύτερα όπλα των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων ενάντια στα κινήματα απελευθέρωσης (και τα κινήματα ελευθερίας και σοσιαλισμού) στις Ισλαμικές χώρες ήταν η θρησκεία. Χρησιμοποιώντας τη θρησκεία για να ζαλίσει τις μάζες και να αποκηρύξει την αντίδραση, ο ιμπεριαλισμός ήταν εφευρετικός και αμείλικτος. Χρησιμοποιούσε τα θρησκευτικά όπλα (μέσα από ομάδες, κόμματα και ανθρώπους που είχαν επιρροή) για να προκαλέσει διασπάσεις στο κίνημα της εργατικής τάξης, να υπονομεύσει τα προοδευτικά και εθνικά κινήματα, ακόμη και να αποσταθεροποιήσει τις αντι-ιμπεριαλιστικές κυβερνήσεις ή εκείνους που συμμάχησαν με τη Σοβιετική Ένωση.

Μια ατελής λίστα ίσως περιλαμβάνει τα ακόλουθα. Πρώτον, η βοήθεια που δόθηκε στην άνοδο του Ekhvane Muslemin (Μουσουλμανική Αδελφότητα) ενάντια στο καθεστώς του Νάσερ στην Αίγυπτο και του κόμματος Ba'ah στη Συρία. Δεύτερον, η υποστήριξη του Ισλαμικού Amal στον Λίβανο ως αντίβαρο στην Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης και των προοδευτικών Λιβανέζων αρχηγών και κομμάτων. Τρίτον, η ενδυνάμωση του Ισλάμ Fadaiyan-e και των μολλάνδων, όπως ο Ayatollah Kashani, σε αντίθεση με την κυβέρνηση Dr Mossadegh's και το Κομμουνιστικό κόμμα Tudeh στο Ιράν. Τέταρτον, η σφαγή μισού εκατομμυρίου κομμουνιστών στην Ινδονησία. Πέμπτον, η κινητοποίηση ημι-στρατιωτικών κομμάτων και οργανισμών στο Αφγανιστάν και η παροχή απεριορίστης στήριξης στις προσπάθειές τους να ανατρέψουν τη Μαρξιστική κυβέρνηση. Έτσι, χρησιμοποιώντας τη θρησκεία, τα ιμπεριαλιστικά δίκτυα πληροφοριών ίσως βασίζονατι σε παροχές που προσφέρονται από χώρες όπως το Πακιστάν και η Σαουδική Αραβία, ή στους δικούς τους πράκτορες που στέλνουν απευθείας για να δημιουργήσουν ή να διεισδύσουν σε θρησκευτικές ομάδες ή κόμματα. Η υποστήριξη τους μπορεί να πάρει διαφορετικές μορφές, αλλά το σημαντικό σημείο είναι ότι έπαιξαν κεντρικό ρόλο κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου στη δημιουργία θρησκευτικής επιρροής στις Ισλαμικές κοινωνίες. Εμείς βλέπουμε τις βλαβερές συνέπειες σήμερα.

Το τέταρτο σημείο είναι η επίδραση των τοπικών πολιτικών κρίσεων στη συνολική αύξηση του παν-Ισλαμικού κινήματος. Το αδιέξοδο στις αραβο-ισραηλινές σχέσεις γενικά που περιλαμβάνει τα ερωτήματα για την Παλαιστίνη, η κατοχή της λιβανέζικης, συριακής και ιορδανικής γης, η επιμονή της στρατιωτικής κινητοποίησης και οι sporadicές στρατιωτικές συγκρούσεις βοήθησαν το παν-Ισλαμικό κίνημα. Τίποτα δεν βλάπτει το κύρος του κοσμικού Αραβικού εθνικισμού περισσότερο από την ταπείνωση των Αραβικών κυβερνήσεων από το Ισραήλ. Η τυφλή «μη συμφιλωτική» στάση του παν-Ισλαμισμού όταν αντιμετωπίζει τους «Εβραίους» εμφανίζεται επαρκώς δικαιολογημένη από το Camp David Accord και από άλλα

τέτοια καταφύγια, το πιο πρόσφατο από τα οποία είναι η δημιουργία των *minuscule bantustans* ως δωροδοκία στον Παλαιστινιακό εθνικισμό. Αντιμέτωπες με τη λύση αυτών των θρησκευτικών δεσμών, οι αριστερές και προοδευτικές δυνάμεις έδειξαν χρόνια αδυναμία. Αυτό είναι το υπόβαθρο για τον τρόπο με τον οποίο γεγονόςόπως η δολοφονία του Sadat, η ανατίναξη αμερικανικών και γαλλικών βάσεων πεζοναυτών στη Βηρυτό και ίσως περισσότερο απ' όλα η ίδια η Intifada έχουν εξελιχθεί σε κομβικά σημεία. Ενώ η βασική κρίση παραμένει άλυτη, το παν-Ισλαμικό κίνημα θα συνεχίσει να γεμίζει το πολιτικό κενό.

Ένας πέμπτος παράγοντας διευκόλυνσης ήταν η Ιρανική επανάσταση του 1979. Ο ερχομός στην εξουσία της πρώτης Ισλαμικής κυβέρνησης που έθεσε τον παν-Ισλαμισμό στο κέντρο της πολιτικής και ιδεολογικής ατζέντας, ήταν καθοριστικός για την εξάπλωση του «πολιτικού Ισλάμ». Ούτε η Ιρανική κυβέρνηση μπορούσε να μείνει έστω και στιγμιαία ικανοποιημένη με την άσκηση έμμεσης επίδρασης στα Ισλαμικά κινήματα. Εξαρχής έκανε ό,τι μπορούσε για να τα επηρεάσει απευθείας και να αναλάβει την ηγεσία τους. Όλα τα Ισλαμικά κινήματα υποστηρίζονταν οικονομικά, αλλά και από πλευράς ανεφοδιασμού και στρατιωτικής εκπαίδευσης. Πολλές ομάδες και οργανισμοί είχαν ελεγχθεί λεπτομερώς. Όπου κρινόταν απαραίτητο, το Ιρανικό καθεστώς υποχρέωνε ριζοσπαστικές φατρίες μέσα στις Ισλαμικές οργανώσεις να χωριστούν. Μπήκε και το ίδιο σε μια εκτεταμένη οργάνωση τρομοκρατικών και παρόμοιων με το Τζιχάντ πυρήνων και πήρε μέρος σε μια εντατική κούρσα για να διαμορφώσει μια Ισλαμική Διεθνή. Τέλος, επεδίωξε έναν οκταετή πόλεμο με το Ιράκ που πάνω απ' όλα ασχολείτο με την «εξαγωγή της επανάστασης» με στρατιωτικά μέσα.

Η Ισλαμική δημοκρατία του Ιράν δεν είναι η μόνη σήμερα στην «εξαγωγή παν-Ισλαμικού κινήματος». Άλλα κράτη, όπως η Σαουδική Αραβία και το Πακιστάν, είναι επίσης ενεργά στην προσπάθεια ανάληψης της αρχηγίας του Ισλαμικού κινήματος, στην επίδραση των θέσεων του και στην εξάπλωση θρησκευτικών ψευδαισθήσεων και δεισιδαιμονιών.

Έκτον, πρέπει να αναλογιστούμε την επίδραση της κατάργησης της Σοβιετικής Ένωσης και ιδιαίτερα του ερχομού του Μπους στη «Νέα Τάξη Πραγμάτων», τα επακόλουθα των οποίων, στο εγγύς μέλλον, θα τροφοδοτήσουν τυφλό ριζοσπαστισμό και στρατιωτικό «αντι-ιμπεριαλισμό» – οι Ισλαμιστές προτιμούν για τον «ιμπεριαλισμό» τον όρο *estekbar* (σε ελεύθερη μετάφραση «αλαζονεία»). Στις συνθήκες που έχουμε περιγράψει, η νομιμότητα για τον παν-Ισλαμισμό και τα παρόμοια με αυτόν κινήματα έρχεται όταν η επικρατούσα διπλωματία των όπλων και οι κατηγορηματικές αποικιοκρατικές πολιτικές των ΗΠΑ και των συμμάχων τους τα μετατρέπουν σε κινήματα για να κερδίσουν ταυτότητα, κύρος και υπερηφάνεια.

Με την καταστροφή παιδικών σταθμών και νοσοκομείων, τα αμερικανικά και συμμαχικά αεροπλάνα στοίβαξαν πολλά εκατομμύρια καταπιεσμένων μαζών πί-

σω από τον Omar Abdel-Rahman και τον Ali Belhajs αυτού του κόσμου. Οι εκπρόσωποι του παγκόσμιου ιμπεριαλισμού δεν μπορούν να επικαλεστούν αθωότητα καθώς καταγγέλλουν τους κινδύνους του «Ισλαμικού Φονταμενταλισμού» και προειδοποιούν για «φανατισμό» ενώ οι ίδιοι θέτουν σε κίνδυνο την ασφάλεια και τη σταθερότητα του παγκόσμιου πολιτισμού. Ξέρουν καλύτερα απ' τον καθένα ότι το παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα έχει δημιουργήσει το ίδιο τις συνθήκες του Ισλαμικού Φονταμενταλισμού και του φανατισμού. Είναι οι πομποί ενός άλλου ειρωνικού ιστορικού γυρίσματος, κατά το οποίο η τρίτη βιομηχανική επανάσταση έχει προσθέσει ένα οπισθοδρομικό παιδί στη μητρική φούστα του καπιταλισμού.

Πώς επηρεάζεται η κοινωνία;

Το αποτέλεσμα όλων αυτών είναι να αποδυναμωθεί η προοπτική ταξικής δράσης για τα δημοκρατικά κινήματα και την πολιτιστική πρόοδο, καθώς η κοινωνία γίνεται ολοένα πιο πολωμένη, και ουσιαστικά πιο φτωχή καθώς αντιμετωπίζει βασικά ψυχο-κοινωνικά προβλήματα. Από την οικονομία στην πολιτική, την επιστήμη και τον πολιτισμό, όπου εισχωρεί ο παν-Ισλαμισμός, αφήνει ένα σημάδι σύγκρουσης, αντίθεσης και κρίσης. Οι καταστροφικές του επιπτώσεις στην κοσμική ζωή ποικίλλουν σε έκταση και εύρος στα διαφορετικά στάδια ανάπτυξής του, και μπορεί ανά καιρούς να αναιρεί ακόμη και τη φύση του αλλά υπάρχει ένα αναγνωρίσιμο μοτίβο στην ανάπτυξή του. Στρεφόμαστε τώρα στην κριτική του, πρώτα σε συνθήκες όπου το κίνημα βρίσκεται στην αντιπολίτευση, κι έπειτα όταν αποκτά πολιτική δύναμη.

Το Πολιτικό Ισλάμ στην αντιπολίτευση

Το Πολιτικό Ισλάμ χωρίζει την κοινωνία των πολιτών σε κάθε επίπεδο ενώ αφήνει ανέπαφες τις κρατικές δομές.

Στην πρώτη περίπτωση, κάθε τύπος ταξικής οργάνωσης, θεσμού, πολιτικού κόμματος, εργατικού συνδικάτου και συντεχνίας χωρίζεται στη μέση με αντιμετώπιες θρησκευτικές γραμμές. Τα Ισλαμικά εργατικά και αγροτικά συνδικάτα και οι συντεχνίες στέκονται σε αντίθεση ως προς τα μη-Ισλαμικά ισοδύναμά τους. Τίποτα δεν ξεφεύγει απ' αυτή τη διαίρεση, ούτε καν οι οργανώσεις της μεγαλοαστικής τάξης ούτε οι κοινωνίες. Διεσπαρμένοι σε Ισλαμικές και μη Ισλαμικές κατηγορίες, οι υπο-ομάδες παρατηρούν η μια την άλλη μέσα από έναν ιδεολογικό διαχωρισμό που προκαλεί σημαντική μεταμόρφωση στην κοινωνική ταξική διάρθρωση. Σχη-

ματίζονται νέα θεμελιώδη μη ταξικά μπλοκ. Οι εργατικές δυνάμεις συντάσσονται μαζί με το «Ισλαμικό» και το «κοσμικό» κεφάλαιο κάτω από την προστατευτική ασπίδα του «Ισλάμ» και της «εκκοσμίκευσης». Εν τω μεταξύ, στην κοινωνία, πέρα από το κράτος, αναδύεται μια εμβρυακή μορφή Βοναπαρτισμού, προσφέροντας ένα εναλλακτικό μελλοντικό σχηματισμό κράτους. Η προοπτική για προοδευτική ταξική δράση διαβρώνεται συστηματικά.

Διάβρωση στη δημοκρατία

Οι δημοκρατικές δομές και οι θεσμοί χωρίζονται ταυτόχρονα με παρόμοιο τρόπο: τα ιδεολογικά όπλα δημιουργούν μουσουλμανικές κοινωνίες ιατρών, δικηγόρων, μηχανικών, δασκάλων, φοιτητών ή γυναικών – ξεχωριστές από τις μη μουσουλμανικές ομάδες. Οι Μουσουλμάνοι γιατροί δεν μπορούν να υπερασπιστούν τις επαγγελματικές τους ανάγκες μαζί με τους μη Μουσουλμάνους γιατρούς. Ακόμη χειρότερα, το καθήκον τους να πατάξουν τον αθεϊσμό και τη βλασφημία ξεπερνά κάθε άλλο καθήκον.

Η κοινωνία των πολιτών είναι χωρισμένη σε Ισλαμική και μη-Ισλαμική: ο διαχωρισμός διαλύει τα πάντα, από τα εργατικά συνδικάτα μέχρι τις επαγγελματικές οργανώσεις. Αυτή είναι η πιο βαθιά και η πιο επικίνδυνη επίπτωση στο παν-Ισλαμικό κίνημα. Κινητοποιεί το ένα κομμάτι της κοινωνίας ενάντια στο άλλο. Αυτός ο διαχωρισμός εμφανίζεται σε μερικές βασικές καπιταλιστικές χώρες. Το αναπόφευκτο και τραγικό αποτέλεσμα είναι ότι δημιουργεί τεχνητές συμμαχίες μέσα στην κοινωνία, με βάση το φύλο, τη θρησκεία ή την εθνικότητα. Γυναίκες εναντίον γυναικών, δάσκαλοι εναντίον δασκάλων, εργάτες εναντίον εργατών.

Όπου οι Μουσουλμάνες γυναίκες οργανώνονται ξεχωριστά από τις άλλες γυναίκες, όχι μόνο εξασθενούν το γυναικείο κίνημα στη μάχη του για δημοκρατικά δικαιώματα, αλλά συμβιβάζονται με τη δυνατότητά του να βασίζεται στα επιτεύγματα του παρελθόντος. Βλέπουμε το τραγικό βλέμμα μιας γυναίκας που έχει χάσει οικειοθελώς όλα της τα δικαιώματα λέγοντας «ναι» στη σκλαβιά της. Όλα αυτά φέρνουν το δημοκρατικό κίνημα αντιμέτωπο με το μεγαλύτερο δίλημμά του. Καθώς η προοπτική του διαβρώνεται, δημιουργείται μια περιοχή όπου φυτεύονται οι σπόροι για ένα μελλοντικό θρησκευτικό δεσποτισμό.

Παραδόξως, όσο περισσότερο οι μάζες καταλαμβάνουν τη σκηνή, τόσο μεγαλύτερη είναι η δύναμη της εξουσίας. Υπάρχει μια πραγματικά αντίστροφη σχέση μεταξύ εκπροσώπησης και κινητοποίησης των μαζών. Η ηγεσία αυτών των κινημάτων τροφοδοτεί τη μαζική δράση. Η δύναμή τους γίνεται πιο συγκεντρωμένη και ανίκητη, και σε άμεση σχέση με την ικανότητά τους να φέρουν τη μάζα στην πολιτική σκηνή. Η εμφάνιση των μαζών, σε αυτές τις συνθήκες, δεν σηματοδοτεί την άσκη-

ση της συλλογικής τους θέλησης, αλλά την πολιτική τους γύμνια. Όσο οι μάξες περιορίζονται στην *umma* (οικογένεια πιστών) του *iman*, που στην ιδανική της μορφή είναι οι μαθητές θρησκευτικών αρχών (*marja'a*), τόσο κάνουν την παρουσία τους πιο αισθητή στην πολιτική αρένα, και τόσο μεγαλύτερη είναι η εξουσία των ηγετών, των ιμάμηδων και του κλήρου. Ο ρόλος της μονάδας με τα δημοκρατικά του/της δικαιώματα στην κοινωνία εξασθενεί και το κράτος αποδυναμώνεται. Η δημοκρατική βάση της κοινωνίας ατονεί. Οι ρίζες ενός μελλοντικού θρησκευτικού δεσποτισμού εδραιώνονται, και χτίζονται τα θεμέλια μιας άκρως συγκεντρωτικής, και προσηλωμένης στον ηγέτη της πολιτικής δομής.

Πολιτιστική κόπωση

Σε μια κοινωνία που γεννά ένα δραστικό Ισλαμικό κίνημα, η πολιτιστική δημιουργία είναι το πρώτο θύμα. Η πολιτιστική σφαίρα διασπάται σε αναρίθμητους, ακόμη μικρότερους, αντικρουόμενους σχηματισμούς, ενωνένης μόνο ως προς την πίστη στο απόλυτο. Αυτή η καταστροφική διαδικασία κλείνει ουσιαστικά τον δρόμο προς την πολιτιστική πρόοδο. Η επιστημονική σκέψη, οι πειραματικές επιστήμες, η φιλοσοφία, καθώς και οι αξίες που προκύπτουν απ' αυτές, απομονώνονται λόγω των απόλυτων πολιτιστικών δομών. Η αναζήτηση για το απόλυτο, η μάχη για να προσαρτηθεί η γνώση σε ένα ενσωματωμένο και κυρίαρχο ιδεολογικό μονοπώλιο έχει γίνει η κύρια κοινωνική ηθική.

Επιπλέον, παρατηρείται επιστροφή στον πιο ακραίο πατερναλισμό, τη δεισιδαιμονία, την αλαζονεία, βαθαίνοντας περισσότερο τις ρίζες των ιδεών που θα δημιουργήσουν τελικά και θα διαφαλίσουν τις άκρως συγκεντρωτικές, απολυταρχικές και δεσποτικές δομές του Ισλαμικού κράτους. Σε αυτή τη διαδικασία, δεν ανατρέπεται μόνο το σύστημα αξιών της κοινωνίας, αλλά αναθεωρούνται και οι πολιτιστικές, εκπαιδευτικές και ηθικές δομές. Τα μουσουλμανικά σχολεία, οι ισλαμικές κοινωνικές συγκεντρώσεις και άλλες τέτοιου είδους εκδηλώσεις κάνουν ξανά την εμφάνισή τους. Η πνευματική προοπτική της κοινωνίας σταδιακά διαβρώνεται. Η σκέψη, σε όλες τις εκφάνεις της, φυλακίζεται στην πίστη και την ισλαμική ηθική. Ο σκεπτικισμός, προβληματισμός απαραίτητος για την επιστημονική και φιλοσοφική σκέψη, απορρίπτεται ως εργαλείο του διαβόλου. Συνδυάζοντας αυτή την πίεση στην ανεξάρτητη σκέψη με τις καθημερινές επιθέσεις σε οτιδήποτε μοντέρνο και καινούργιο, τα στοιχεία της αποστειωμένης και στεγανής πνευματικής ζωής βρίσκουν τη θέση τους. Βρισκόμαστε σε μια κατάσταση όπου μπορεί να ανθήσει η πνευματική δουλεία, η δημαγωγία και ο σκοταδισμός, και στην οποία μπορεί να αναπτυχθεί ο θρησκευτικός δεσποτισμός.

Κοινωνική ψυχολογία

Ακόμη πιο ύπουλα, η ψυχολογική δυνατότητα της κοινωνίας δηλητηριάζεται με καταστροφικές συνέπειες. Η διαβρωτική μείξη απολυταρχισμού και λατρείας για την εξουσία, αντίθετη με την τοποθέτηση της μονοπωλιακής πίστης στο κέντρο του κοινωνικού συστήματος αξιών μιας πολωμένης κοινωνίας, οδηγεί στην έξαρση της βίας. Η ιδεολογική διαδικασία μουνδιάζει τις αισθήσεις, καθώς αποδέχεται τη στρατιωτική και αστυνομική νοοτροπία. Αυτό εκφράζεται ως προτροπή βίας της Τζιχάντ (ιερού πολέμου)· ως *amre be ma'aruf* (ή το καθήκον για τιμωρία όλων εκείνων που δεν τηρούν τους Ισλαμικούς νόμους)· ως έξαρση της αυτοθυσίας και του «αίματος» (παρατηρήστε το σιντριβάνι που ρέει αίμα στο «κοιμητήριο των Μαρτύρων» στην Τεχεράνη)· ως αυτο-ακρωτηριασμός σχετιζόμενος με τον θρήνο των αγίων και των μαρτύρων. Όλα αυτά, και άλλα πολλά, δημιουργούν μια ατμόσφαιρα όπου οι πράξεις βίας και η αιματοχυσία έχουν γίνει κοινωνική νόρμα.

Μέσα από αυτό το πρίσμα πρέπει κανείς να δει τον εσκεμμένο εμπρησμό του κινηματογράφου Ρεξ στο Αμπαντάν από τους Μουσουλμάνους, που στοίχισε τη ζωή εξακοσίων ανθρώπων. Αργότερα, ήρθε η θυσία των πάνω από τριάντα κοσμικών Τούρκων διανοουμένων στο Σίβας και το μαχαίρωμα μέχρι θανάτου Κροατών εργατών στην Αλγερία. Αρχίζει να δημιουργείται μια κουλτούρα που βασίζεται στο μίσος προς τα «άλλα» ανθρώπινα όντα. Μια νοοτροπία δυσπιστίας, φόβου, έντασης και τριβής διαποτίζει κάθε κύτταρο της κοινωνίας. Μαζί με αυτήν, υπάρχει η νοοτροπία της κατασκοπίας και της αδιακρισίας στη ζωή των άλλων, στο σπίτι, στη δουλειά, στο γραφείο, στο πανεπιστήμιο. Ένα κομμάτι της κοινωνίας αφιερώνει μεγάλο μέρος του χρόνου και της ενέργειάς του στο να αναφέρει τα «παραστρατήματα» των άλλων. Δεν πρέπει να υποτιμάται η διαφθορά στον θεσμό της οικογένειας, στις ανθρώπινες, επαγγελματικές και άλλες σχέσεις. Είναι πράγματι ειρωνικό το γεγονός ότι η θρησκεία που είναι αφοσιωμένη στο να κάνει την οικογένεια στυλοβάτη της κοινωνίας, διαρρηγνύει τους οικογενειακούς δεσμούς βάζοντας το ένα μέλος της οικογένειας να παρεμβαίνει, ακόμη και να κατασκοπεύει, το άλλο. Χτίζεται μια νοοτροπία προδοσίας.

Υπάρχουν κι άλλα αρνητικά αποτελέσματα. Η κατάσταση αυξάνει τη δύναμη του αρσενικού, του *khan*, και του μολλά· οδηγεί στην άκριτη αποδοχή της ήδη υπάρχουσας σοφίας· ενθαρρύνει τον στυγνό λαϊκισμό· προωθεί την υποβάθμιση δύσκολων εννοιών σε απλούς παραλογισμούς· και δημιουργεί πρόσφορο έδαφος για την άνοδο της θρησκευτικότητας και της πίστης στο υπερφυσικό. Αυτό τελικά δημιουργεί κοινωνική δυσπιστία και θέτει τις βάσεις για μελλοντικούς ιδεολογικά και απολυταρχικά καταπιεστικούς θεσμούς.

Στην εξουσία: η πολιτική σφαίρα

Όταν ο παν-Ισλαμισμός δημιουργεί ένα κράτος στο οποίο κυριαρχεί η θρησκεία, η επίδρασή του στο περιβάλλον είναι ασύγκριτα μεγαλύτερη και πιο ανθεκτική στο χρόνο. Κάποιες από αυτές τις επιρροές θα επιζήσουν αναμφίβολα πολύ περισσότερο, αφού τα Ισλαμικά καθεστώτα επιστρέφουν στον τάφο από τον οποίο αναδύθηκαν.

Όπως έχουμε δει οι ρίζες αυτού που έχει εξελιχθεί σε Ισλαμικό κράτος έχουν θεμελιωθεί πριν το πολιτικό Ισλάμ έρθει στην εξουσία. Θεμελιώδεις αλλαγές έχουν γίνει για να προκαλέσουν την πόλωση της κοινωνίας με διαφορετικό τρόπο – στην ταξική πολιτική, στην πολιτιστική και πνευματική ζωή, στην κοινωνική ψυχολογία και στο σύστημα της κοινωνικής ηθικής. Ιδεολογικές και πολιτικές αξίες που είχαν επίμονα επιζητεί για αιώνες, τώρα τίθενται σε εφαρμογή. Αυτό που βλέπουμε σήμερα είναι στην πράξη μια υπερβολική τάση ενάντια στην κατάρνηση του σύγχρονου κράτους μέχρι το σημείο όπου η βασική του ένδειξη, το κοσμικό του οικοδόμημα (ο διαχωρισμός πολιτικής και ιδεολογίας, και ειδικά θρησκευτικής ιδεολογίας) να βρίσκεται σε πολιορκία.

Ο νόμος της sharia'α αντικαθιστά τον ανθρώπινο νόμο. Ένα σύστημα νομοθεσίας που βασίζεται στην κοινοβουλευτική ψήφο, τον ορθολογισμό και τις σύγχρονες ανθρώπινες ανάγκες, αντικαθίσταται από ένα άλλο που θεωρείται ιερό και αιώνιο. Γίνεται προσπάθεια να αντιστραφούν οι γενικές δομές της πολιτικής εξουσίας, δίνοντας στους ιδεολογικούς θεσμούς βασική θέση στην άσκηση αυτής της εξουσίας. Ο παραδοσιακός ρόλος του κράτους ανατρέπεται και μεταμορφώνεται από μηχανισμό ελέγχου των κοινωνικο-οικονομικών εντάσεων της χώρας στην αιτία και τη διαιώνιση αυτών των εντάσεων και των κοινωνικών κρίσεων. Η αντίθεση ανάμεσα σε ένα θρησκευτικό-ιδεολογικό κράτος και στην κοσμική, υλιστική, λογική του βάση δημιουργεί μια κατάσταση μόνιμης κρίσης. Εδραιώνεται ένας θρησκευτικός δεσποτισμός στον οποίο η άρχουσα Ισλαμική εξουσία δημιουργεί ένα νέο νομικό σύστημα, που το δικαίωμα της διακυβέρνησης σε κάθε επίπεδο (νομοθετικό και δικαστικό) θεωρείται θεϊκό, και το οποίο ασκείται για λογαριασμό του θεού αποκλειστικά από συγκεκριμένα τμήματα του κλήρου. Η επίσημη ισότητα των πολιτών απέναντι στον νόμο του σύγχρονου καπιταλιστικού κράτους καταργείται. Αντικαθίσταται από ένα νομικό σύστημα όπου η «κυβέρνηση των κραταιών Ayatollah» στέκεται πάνω και, σε θέματα εξουσίας, πέρα από τις μάζες.

Στην εξουσία: η διευρυμένη και παρεμβατική κρατική δομή

Πρέπει να εξετάσουμε τρεις πλευρές αυτής της άκρως διευρυμένης και περισσότερο παρεμβατικής κρατικής δομής.

Αρχικά, αυτό που συμβαίνει είναι ότι καταργείται λίγο-πολύ η κοινωνία των πολιτών. Ένα μέρος της απορροφάται μέσα στο ίδιο το κράτος, ενώ το υπόλοιπο χάνεται. Πίσω από αυτή τη διαδικασία βρίσκεται η άρνηση της ανεξαρτησίας του ιδιωτικού από τον δημόσιο βίο. Η Ισλαμική κυβέρνηση δεν αναγνωρίζει τέτοιου είδους σύνορα. Κανένα μέρος της ζωής δεν θεωρείται ιδιωτικό και μακριά από τον έλεγχο του θείου κανόνα και εκείνου των εκπροσώπων του θεού. Αυτή η αθροιστική αντίληψη υπογραμμίζει την ανάγκη να έρθει η ίδια η ιδέα της κοινωνίας των πολιτών σε ένα τέλος. Κάθε τομέας που επαναπροσδιορίζεται δεχόμενος την κυρίαρχη ιδεολογία, ενσωματώνεται οργανικά στο κράτος. Οι τομείς που επιμένουν στην κοσμική τους ύπαρξη εξαφανίζονται.

Οι πολίτες στρέφονται στις άμεσα διαθέσιμες συμμορίες και επιτίθενται σε βιβλιοπωλεία ή αντιφρονούσες ομάδες – «η κινητοποίηση των στερημένων» (*basij mostaz'afin*) – με τη συμμετοχή εκατομμυρίων ατόμων. Συστήνονται ισλαμικές κοινωνίες και δημιουργούνται ισλαμικές *Shoras* (επιτροπές), για παράδειγμα εργατών, τεχνιτών, εμπόρων, ανθρώπων που έχουν σχέση με το εμπόριο γύρω από τζαμιά, *Hosseiniehs*, χώρους για την προσευχή της Παρασκευής κ.λπ. Όλα αυτά επιτρέπουν στο Ισλαμικό κράτος να απλώσει τα πλοκάμια του σε κάθε σπίτι.

Σπάνια κάποια εργατική οργάνωση, πολιστική ομάδα ή πολιτική συνεισίαση μπορεί να ξεφύγει από αυτή τη μοίρα. Το παράδοξο της απόλυτης απορρόφησης ή της ολικής κατάργησης νομοθετείται με αυξανόμενη αποφασιστικότητα και δύναμη όσο βαθύτερα εδραιώνεται το κυρίαρχο Ισλαμικό καθεστώς. Τελικά, ακόμη και αυτοί οι φορείς που είναι σε έναν ορισμένο βαθμό ανεξάρτητοι από τα πολιτικά κόμματα καταργούνται ή τουλάχιστον μετατρέπονται σε κομμάτια μηχανισμού ασφάλειας της αστυνομίας ή της διαχείρισης των γραφείων και των επιχειρήσεων. Τα απομεινάρια της κοινωνίας των πολιτών, εν ολίγοις, στρατεύονται ή κρύβονται παίζοντας τον ρόλο τους για το κράτος στην επιβολή αστυνόμευσης ή ιδεολογικού ελέγχου.

Αυτή η διαδικασία ενθαρρύνει την έκρηξη της γραφειοκρατίας, της μειωμένης παραγωγικότητας, της κωλυσιεργίας, του πολλαπλασιασμού των κέντρων εξουσίας και των παράλληλων θεσμών, της διαφθοράς, της δωροδοκίας και του νεποτισμού. Κι ενώ η κρατική γραφειοκρατία επεκτείνεται σημαντικά, η δύναμή της παραδόξως διαβρώνεται. Όσο μεγαλύτερη είναι η δύναμη του κράτους, τόσο περισσότερο «ιδιωτικό» γίνεται αυτό. Έτσι, όχι μόνο καταργείται το σύγχρονο κράτος, αλλά αυτό που το αντικαθιστά δεν αντιπροσωπεύει τα γενικά συμφέροντα του κεφαλαίου, αλλά περισσότερο τα ιδιαίτερα συμφέροντα συγκεκριμένων κεφαλαίων.

Το δεύτερο φαινόμενο – επακόλουθο των δομών του καινούργιου κράτους – είναι η αποπολιτικοποίηση της μάζας. Ο Παν-ισλαμισμός στην εξουσία πολιτικοποιεί όλη την κοινωνία και τη διατηρεί σε μια κατάσταση διαρκούς κινητοποίησης. Ένα τμήμα της κοινωνίας επιβάλλει κρατικό έλεγχο και το άλλο αντιτίθεται με

όποιο μέσο μπορεί. Η κοινωνία χωρίζεται σε δύο αντιμαχόμενα στρατόπεδα: το θρησκευτικό και το κοσμικό. Παραδόξως, αυτή η μόνιμη πολιτικοποίηση έχει την τάση να δημιουργεί τη δική της αντίθεση – μέσα από την εξάντληση έρχεται η αποπολιτικοποίηση. Όταν η αποπολιτικοποίηση επεκταθεί και στα δύο στρατόπεδα μιας κοινωνίας με τη μορφή ατομικοποιημένου ταξικού σχηματισμού και πολιτικής βάσης, μακροπρόθεσμα η δυνατότητα για την αλλαγή και την προόδο προς τη δημοκρατία αποδυναμώνεται σημαντικά. Το μέλλον αυτών των κοινωνιών είναι πράγματι σκοτεινό.

Το τρίτο σημείο που πρέπει να σημειωθεί αφορά την ανισότητα των πολιτών απέναντι στον νόμο. Η ισότητα των πολιτών αποτελεί τη νόμιμη βάση του σύγχρονου κράτους. Αυτό αναιρείται στις Ισλαμικές κοινωνίες, όπου η παρέμβαση της ιδεολογίας δημιουργεί διάφορα νόμιμα στρώματα στην κοινωνία, όπως για παράδειγμα τους διαφορετικούς νόμους κληρονομιάς για τους άνδρες και τις γυναίκες, για τους Μουσουλμάνους και τους μη Μουσουλμάνους. Το ριζοσπαστικό Ισλάμ δημιουργεί πολίτες ίσους όταν πρόκειται για την εφαρμογή των νόμων αλλά όχι όταν πρόκειται για την αλλαγή τους. Ο άνθρωπος δεν μπορεί να απορρίψει τους νόμους που έχουν σταλεί θεϊκά (και όπως έχουν ερμηνευτεί από τον μουντζαχίντ – τον εκπαιδευμένο μολλά).

Στην εξουσία: η οικονομία

Ίσως περισσότερο από οποιονδήποτε άλλο τομέα, η άνοδος του παν-Ισλαμικού κινήματος στην εξουσία φέρνει τις κοινωνίες που κυβερνά σε σύγκρουση με τις υλικές υποδομές τους. Αν ο κύριος ρόλος του κράτους σε όλες τις κοινωνίες, συμπεριλαμβανομένων και των Ισλαμικών περιφερειακών χωρών, πρέπει να είναι η «επαναδημιουργία των εξωτερικών συνθηκών για παραγωγή», το «παν-Ισλαμικό κράτος» στην πράξη τείνει προς μια πολυδιάστατη και μόνιμη οικονομική κρίση. Συγκεκριμένα, το ιδεολογικό Ισλαμικό κράτος δεν μπορεί να χρησιμοποιήσει στο έπακρο τους διάφορους μοχλούς με τους οποίους τα περισσότερα κράτη ρυθμίζουν την οικονομία, τον νόμο, το χρήμα και τη βία.

Ας δούμε και τα τρία με τη σειρά. Η ιδεολογία αποδυναμώνει την εφαρμογή του νόμου, ένα από τα πιο σημαντικά εργαλεία παρέμβασης που έχει το κράτος στα χέρια του. Η λογική του νόμου και τα αντικειμενικά του στοιχεία έχουν επισκιαστεί από ιδεολογικές και πολιτικές σκοπιμότητες. Ως αποτέλεσμα, η κοσμική και «λογική» οικονομική σφαίρα βρίσκει τον εαυτό της μονίμως σε αντιπαράθεση (ουσιαστικά ιδεολογικό και παράλογο) με τον νόμο και ξεφεύγει από τον έλεγχό του.

Η ιδεολογία περιορίζει και εμποδίζει την αποτελεσματικότητα των νόμων του

καπιταλισμού επίσης, συμπεριλαμβανομένου του θεμελιώδους νόμου της αξίας. Η ισότητα στην ανταλλαγή εμπορεύματος καλύπτεται από την ανισότητά της στην ιδεολογία: ο νόμος της αξίας περιορίζεται ή τίθεται υπό όρους. Μαζί με αυτό τον περιορισμό έρχεται και κάποιος φιλελευθερισμός. Η ιδιοκτησία είναι έγκυρη μόνο εφόσον έχει πληρωθεί ο θρησκευτικός φόρος και έχει αποκτηθεί με «νόμιμα» μέσα (mashrou). Έτσι, ένα ιδεολογικό στοιχείο μπαίνει τόσο στην κυριότητα όσο και στην ανταλλαγή ιδιοκτησίας. Η ιδιοκτησία που χρησιμοποιείται για μη-ισλαμικούς σκοπούς (π.χ., μια ζυθοποιία) ή για την οποία ο θρησκευτικός φόρος δεν έχει πληρωθεί, είναι παράνομη και δεν μπορεί να ανταλλαγεί. Το εμπόριο επηρεάζεται επίσης από την ιδεολογία (μερικά προϊόντα, όπως το αλκόολ, η «ανήθικη» λογοτεχνία ή οι ταινίες, τα βίντεο, πολλά είδη ένδυσης κ.λπ. δεν μπορούν να αγοραστούν ή να πωληθούν).

Στο ζήτημα του χρήματος. Ο βασικός μοχλός της κρατικής παρέμβασης στην οικονομία αντιμετωπίζει παρόμοια μοίρα. Το χρήμα ουσιαστικά χάνει τη λειτουργία του να εκπληρώσει τις ανάγκες της παραγωγής και της κυκλοφορίας. Αντίθετα, το θρησκευτικό-ιδεολογικό κράτος χρησιμοποιεί το χρήμα για να καλύψει τις πολιτικές και ιδεολογικές του ανάγκες. Ο όγκος του χρήματος στην κυκλοφορία επιτρέπεται να επεκταθεί ανεξέλεγκτα, μια κατάσταση που υπαγορεύεται από πολιτικές σκοπιμότητες. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα το χρηματικό απόθεμα να μην αποτελεί πια ένα σταθερό αλλά ένα αστάθμητο στοιχείο της οικονομίας. Αυτή η διαδικασία επιτρέπει τη συσσώρευση τεράστιων ποσών σε λίγους ιδιώτες, δημιουργώντας ίδια κεφάλαια που στρέφονται κατά του κράτους, του στερούν τον έλεγχο, και καθορίζουν ακόμη και τις πράξεις του. Όπως στην περίπτωση του νόμου, το χρήμα χρησιμοποιείται για να εξομαλύνει τις αντιθέσεις μεταξύ του ιδεολογικού κράτους και της υλικο-οικονομικής του βάσης, ενώ στην πράξη καταλήγει να λειτουργεί αντιφατικά, περισσότερο αποσταθεροποιώντας παρά σταθεροποιώντας την οικονομία.

Όσον αφορά τη χρήση βίας, ο ρόλος της σε μια ριζοσπαστική Ισλαμική κυβέρνηση ως καθαρά εργαλείο καταστολής είναι ακόμη πιο ξεκάθαρος στη σφαίρα της οικονομίας απ' ό,τι σε άλλες. Η βία δεν επιστρατεύεται όπως σε ένα «φυσιολογικό» καπιταλιστικό κράτος για να καταστείλει συγκρούσεις και αντιθέσεις ανάμεσα στους διάφορους τομείς της οικονομίας και να συγκαλύψει προβλήματα ώστε να βελτιωθεί η αναπαραγωγή του κεφαλαίου. Αντ' αυτού, χρησιμοποιείται για να καταστείλει τις συγκρούσεις και τις αντιθέσεις μεταξύ της οικονομίας συνολικά και της άρχουσας πολιτικής δύναμης. Η χρήση βίας, είτε υλική ή ιδεολογική, δηλαδή είτε παίρνει τη μορφή απαλλοτρίωσης, νομικής αναστολής, προστίμων, φυλάκισης κ.λπ., είτε με τη μορφή καταγγελίας από τον άμβωνα ως διαβολική και αντι-Ισλαμική, έχει μια και μόνη επίπτωση: δημιουργεί μαζική ανασφάλεια στην οικονομική σφαίρα.

Το αποτέλεσμα είναι η δημιουργία ενός σύνθετου ιστού από μη-οικονομικές δομές που περιπλέκονται με μια παρασιτική και μη μετρήσιμη διάθρωση του κεφαλαίου. Χτίζεται έτσι μια ισχυρή αμυντική περίμετρος γύρω από αυτή τη συμμαχία προστατεύοντάς την ενάντια τόσο από τον ιδεολογικο-υλικό καταναγκασμό όσο και από τις τυφλές οικονομικές δυνάμεις. Αυτή η τεράστια δομή που έχει τη μορφή μαφίας, έχει στο ένα της άκρο το «παζάρι» και τα τεμένη και στο άλλο τις ένοπλες δυνάμεις και τα θρησκευτικά δικαστήρια. Αυτή είναι η αναπόφευκτη μοίρα των κοινωνιών που έχουν την ατυχία να ζουν κάτω από ένα παν-Ισλαμικό καθεστώς.

Υπάρχουν και άλλες επιπτώσεις της παν-Ισλαμικής κυβέρνησης στην οικονομία, που εκτείνονται πέρα από την εξασθένηση του κράτους και που έχουν ακόμη πιο άμεσες επιδράσεις στη δυνατότητα αυτών των κοινωνιών για οικονομική ανάπτυξη. Χρειάζεται να δούμε τις επενδύσεις, τους ανθρώπινους πόρους, την επιστήμη και την τεχνολογία.

Σε αυτές τις κοινωνίες, το εσωτερικό και το εξωτερικό κεφάλαιο αποφεύγει τις επενδύσεις σε μακροπρόθεσμα σχέδια. Οι εγχώριες επενδύσεις αποθαρρύνονται από την πτώση του ρυθμού συσσώρευσης κεφαλαίου. Ένας παράγοντας γι' αυτό είναι η επέκταση ενός παρεμβατικού, απολυταρχικού και ιδιαίτερα ακριβού κράτους. Ένα μεγάλο βάρος τοποθετείται στο ακαθάριστο εγχώριο προϊόν και τις δραστηριότητες προστιθέμενης αξίας, εμποδίζοντας τη δυνατότητα να συσσωρευτεί το κεφάλαιο μαζί με τις αναπτυξιακές ανάγκες. Ο αντίκτυπος στον κρατικό τομέα είναι καθοριστικός και καταστροφικός.

Η επίπτωση στον ιδιωτικό τομέα είναι μικρότερη, αλλά σημαντική, οδηγώντας τον ουσιαστικά στην αποφυγή επενδύσεων στην παραγωγική βιομηχανία. Επηρεάζεται από την επικρατούσα ανασφάλεια που δημιουργούν οι ιδεολογικο-πολιτικές τακτικές που συζητήθηκαν προηγουμένως. Αντίθετα, το κεφάλαιο σύρεται σε συναλλαγές γρήγορης επιστροφής και πρόσκειται προς τους λιγότερο υπολογίσιμους τομείς. Όλα αυτά σημαίνουν ότι ο ιδιωτικός τομέας, παρακινούμενος από το αποτελεσματικό κινήρι του κέρδους και τις μη οικονομικές επιδιώξεις, έχει την τάση να απέχει από τις παραγωγικές επένδυσεις για χάρη του χρηματιστηρίου, της αποθεματοποίησης, της κερδοσκοπίας, της αγοροπωλησίας, της συναλλαγής ακινήτων και γης κ.λπ.

Στο μεταξύ, οι γενικές οικονομικές συνθήκες δηλώνουν ότι η δυνατότητα του κρατικού τομέα να επενδύσει σε ζωτικής σημασίας τομείς της οικονομίας σταδιακά διαβρώνεται. Έτσι, οι τομείς της οικονομίας που εξαρτώνται, λόγω χαμηλής κερδοφορίας ή φτώχης ανάπτυξης, από την κρατική επένδυση, εξελίσσονται άσχημα. Δημιουργούνται αυξανόμενες ανισότητες και αστάθεια σε μια οικονομία που υποφέρει ήδη από ανισομερή ανάπτυξη της περιφερειακής καπιταλιστικής οικονομίας.

Οι ξένες πηγές επενδύσεων είναι ακόμη πιο απίθανο να ανταποκριθούν. Μαζί με τους οικονομικούς παράγοντες που έχουμε ήδη αναφέρει, υπάρχουν και οι πολιτικοί, μεταξύ των οποίων είναι μια ανασφαλής νομικο-δικαστική ατμόσφαιρα και μια τυχοδιωκτική εξωτερική πολιτική του ριζοσπαστικού Ισλάμ. Και υπάρχει ακόμα ένα επιπλέον στοιχείο: η εσκευμένη χρήση του οικονομικού όπλου, συμπεριλαμβανομένων των επίσημων κυρώσεων από βασικές καπιταλιστικές χώρες να ελέγχουν τις κινήσεις των Ισλαμικών κυβερνήσεων, προκαλώντας κρίσεις. Τούτο λειτουργεί ως εμπόδιο για την είσοδο της διεθνούς χρηματοδότησης σε αυτές τις χώρες. Όπου γίνονται επενδύσεις, αυτές είναι πολιτικο-οικονομικού χαρακτήρα και σχεδιάζονται προσεκτικά. Γι' αυτό, η Ιαπωνία και η Ιταλία έχουν προσπαθήσει να διασφαλίσουν τις μελλοντικές τους προμήθειες πετρελαίου στο Ιράν, επενδύοντας στα πετροχημικά ή τα άλλα αγαθά στρατηγικής σημασίας. Αλλά ακόμη και σε αυτή την περίπτωση, όπου προστατεύουν την τροφοδοσία τους από τον τωρινό και τον μελλοντικό εχθρό, η προκαταβολή έχει αποδοθεί με τη μορφή πωλήσεων πετρελαίου, ικανοποιώντας έτσι την ανάγκη να διασφαλίσουν τα αποθέματά του.

Στους ανθρώπινους πόρους: αυτός ο τόσο σημαντικός παράγοντας στην οικονομική ανάπτυξη εξαντλείται σε κυβερνήσεις ριζοσπαστικού Ισλάμ. Η παραγωγικότητα του ανθρώπινου δυναμικού στον καπιταλισμό συνδέεται άρρηκτα με το επίπεδο των ικανοτήτων, την εκπαίδευση, την έρευνα κ.λπ. Ένα κοσμικό, επιστημονικό και πειραματικό περιβάλλον ενθαρρύνει την ανάπτυξή τους, συμβάλλοντας με τη σειρά του στην ανανέωση αυτού του κλίματος. Αλλά η Ισλαμική κυβέρνηση το συνθλίβει μέσω της πίεσης που ασκεί στην εγκόσμια ζωή (συμπεριλαμβανομένων των σχολείων, των πανεπιστημίων, των επιστημονικών και ερευνητικών κέντρων). Το καθεστώς αντιτάσσει την πίστη (maktab) στην επιστήμη. Η αδιάκοπη παρέμβασή του στην κοσμική ζωή αναγκάζει πολλούς που έχουν ήδη τα προσόντα να φύγουν από τη χώρα ή να εγκαταλείψουν την παραγωγική οικονομική δραστηριότητα. Το Ισλαμικό κράτος δεν αποτυγχάνει μόνο στο να δημιουργήσει εκ νέου ένα ποιοτικά ανεπτυγμένο εργατικό δυναμικό, αλλά αχρηστεύει επίσης το ήδη υπάρχον, εμποδίζοντας τη δυνατότητα της οικονομίας να επεκταθεί. Επίσης, αυτό το περιβάλλον δεν προσελκύει ξένους εργάτες με επαρκείς ικανότητες, οι οποίοι να μπορούν να αντιμετωπίσουν τους περιορισμούς του συναλλάγματος.

Στο Ισλάμ δεν είναι αρμοδιότητα του κράτους να καθορίζει την εργασία μέσω ενός εργασιακού κώδικα. Το σύνθετο νομικό πλαίσιο, που είναι σχεδιασμένο να προσφέρει ένα εργατικό δυναμικό το οποίο δεν εξαντλείται υπερβολικά, είναι ανύπαρκτο. Η ισότιμη ανταλλαγή εργατικής δύναμης αντικαθίσταται από τον νόμο της «ενοικίασης» της εργασίας όπου η σύμβαση πραγματοποιείται μεταξύ του ατόμου και του ιδιοκτήτη χωρίς ρυθμιστική παρέμβαση. Όπου νομοθετείται ο εργασιακός κώδικας, όπως στην περίπτωση του Ιράν το 1992, γίνεται ύστερα από τέτοια έντονη πίεση από τους εργάτες και κατόπιν μεγάλης αναβλητικότητας της εξουσίας.

Η επιστήμη και η τεχνολογία αποτελούν απαραίτητα συστατικά της οικονομικής ανάπτυξης, αλλά στο ριζοσπαστικό Ισλάμ αυτά σκοντάφτουν στον ιδεολογικό έλεγχο, κυρίως σε πανεπιστημιακό και τεχνολογικό επίπεδο. Η επιστροφή στην προσπάθεια συγχώνευσης θρησκείας και τέχνης εμποδίζει την άνθηση της επιστήμης. Η δυνατότητα για μια εγχώρια τεχνολογική ανάπτυξη περιορίζεται στην καλύτερη περίπτωση σε επιλεγμένους τομείς. Η ξένη τεχνολογία δεν είναι ευρύτερα προσιτή για πολιτικούς και οικονομικούς λόγους. Επίσης, η απουσία μιας επαρκώς ανεπτυγμένης εγχώριας βάσης τεχνικών ικανοτήτων περιορίζει τα δυνατά οφέλη της εισαγόμενης τεχνολογίας. Έτσι, το αποτέλεσμα είναι να στερείται η κοινωνία έναν ακόμη βασικό μοχλό της οικονομικής ανάπτυξής της.

Εν ολίγοις, ο παν-Ισλαμισμός στην εξουσία είναι καταστροφικός για την οικονομία. Εντούτοις, διατηρώντας τον καπιταλισμό ως κυρίαρχο τρόπο παραγωγής, η καπιταλιστική ανάπτυξη επιβραδύνεται σε συγκεκριμένους τομείς χωρίς να μπορεί να αναστήσει κάποιες προ-καπιταλιστικές μορφές παραγωγής. Έτσι, αυτή η κληρονομηθείσα οικονομία με τις πολλαπλές δομές (που περιλαμβάνει στοιχεία προ-καπιταλιστικής οικονομίας μέσα στην κυρίαρχη καπιταλιστική οικονομία) έρχεται αντιμέτωπη με αντιφάσεις που την παραλύουν και με εσωτερική αναρχία, αλλά και με την υπάρχουσα άνιση ανάπτυξη του διεθνούς καπιταλισμού, που έχει επιταχυνθεί στον υπέρτατο βαθμό. Η περιφερειακή οικονομία, όπως εμφανίζεται κάτω από τον Ισλαμικό νόμο, δεν μπορεί να ξεφύγει από την επιπρόσθετη διάρρηση που συντελείται στην ήδη κατακερματισμένη σχέση της με τις βασικές χώρες, μια σχέση κρίσιμη για την εξωτερική αναπαραγωγή του κεφαλαίου που είναι τόσο σημαντική για μια τέτοια οικονομία. Το συνεπακόλουθο είναι η οπισθοδρόμηση της οικονομίας, η φθορά της ανωδομής και της υποδομής της οικονομίας, η εξάντληση των οικονομικών πηγών και των μελλοντικών δυνατοτήτων και τελικά η υποθήκη όχι μόνο του παρόντος αλλά και της προοπτικής για ανάκαμψη. Ο παν-Ισλαμισμός στην εξουσία δημιουργεί τις συνθήκες ώστε να βυθιστούν οι Ισλαμικές κοινωνίες στον βούρκο της φτώχειας και της ανέχειας.

Στην εξουσία: πολιτισμός, κοινωνική ψυχολογία και κοινωνικός ατομικισμός

Στα πλαίσια της κοινωνικής ψυχολογίας, όλα αυτά τα στοιχεία που στο ριζοσπαστικό Ισλάμ πριν αυτό καταλάβει την εξουσία, είχαν ήδη αρχίσει να μεταμορφώνουν το σύστημα αξιών, τις πνευματικές δομές και το πολιτιστικό πρόσωπο της κοινωνίας, τώρα έχουν δική τους οντότητα. Τα δύο αντίθετα πολιτιστικά στρατόπεδα, που το ένα αντιδρούσε στο άλλο φτάνοντας δραστικά στα άκρα αναφορικά με τις θέσεις τους, αυτοπροσδιορίζονται ως εναντίωση του άλλου: το παν-Ισλα-

μικό ενάντια σε εκείνους που είναι αντίθετοι με το ριζοσπαστικό Ισλάμ, το θρησκευτικό ενάντια στο μη θρησκευτικό ή ακόμη και στο αντιθρησκευτικό δημιουργεί τα δικά του ξεχωριστά συστήματα που βασίζονται σε απόλυτες αξίες.

Οποιοσδήποτε δεν είναι ένθερμος υποστηρικτής του ριζοσπαστικού Ισλάμ είναι ειδικολάτρης ή δαίμονας. Αντίστροφα, κάθε Μουσουλμάνος είναι δολοφόνος, τύραννος, συνωμότης κ.λπ. Ενώ το ένα στρατόπεδο θεωρεί πορνεία την έκθεση των μαλλιών μιας γυναίκας, το άλλο καταγγέλλει κάθε προσπάθεια προσδιορισμού της ηθικής στην προσωπική και σεξουαλική ζωή ως φανατισμό και οπισθοδρόμηση. Στην πράξη, αυτή η διαδικασία διακηρύσσεται ως μια περιέργη δίνη ψευδών αξιώσεων θρησκευτικότητας, θεσμοθετημένης υποκρισίας, μηδενισμού και ανηθικότητας, πιέζοντας εξίσου προς τις δύο αντίθετες κατευθύνσεις.

Ένα επίπλεον χαρακτηριστικό αυτής της τραγικής πολιτιστικής μεταμόρφωσης είναι ο τρόπος που αποκτά μια κατασταλτική αστυνομική λειτουργία. Η κουλτούρα του ριζοσπαστικού Ισλάμ, όταν γίνεται επίσημη κουλτούρα, απορροφάται μέσα στις πολιτικές δομές του κράτους. Η μη-Ισλαμική κουλτούρα εισέρχεται στο πεδίο του απαγορευμένου ως μια «αντι-κουλτούρα», ένας «πολιτιστικός εχθρός», ένας «πολιτιστικός κίνδυνος» και ως μια «πολιτιστική διαφθορά». Μετατίθεται ανεπίσημα στη σφαίρα του απαγορευμένου. Και οι δύο πολιτιστικές τάσεις, δηλ. ο παν-Ισλαμισμός και η αντίστιξή του, γίνονται τελείως εξαρτημένες από την ιδεολογία μέσα από μια διαδικασία που οδηγεί σχεδόν αναπόφευκτα σε μια ατομιστική κοινωνία.

Όσο γρηγορότερα η επίσημη κουλτούρα πάρει σχήμα, τόσο περισσότερο εξοπλίζεται με κατασταλτικά μέσα. Όσο μεγαλύτερη είναι η απορρόφηση των ιδεολογικών δομών μέσα στο κράτος, τόσο μεγαλύτερος είναι ο έλεγχός τους στην πολιτιστική ζωή. Όσο περισσότερο γίνεται η εκπαίδευση γρανάζι της κύριαρχης θρησκείας, τόσο γρηγορότερα γίνονται τα μέσα ενημέρωσης σχολεία κατήχησης, στερημένα εντελώς από την έννοια της διαφοροποίησης. Κοντολογίς, η κοσμική ζωή τίθεται κάτω από έναν αυξανόμενο ιδεολογικό έλεγχο και από μια μεγαλύτερη πίεση. Και το αντίθετο ισχύει, επίσης. Η κοινωνική αντίσταση, οι αντιδράσεις δυσαρέσκειας, η κριτική παίρνουν τη μορφή «πολιτιστικής επίθεσης» και «πολιτιστικής σύγκρουσης». Ο πολιτισμός γίνεται εντελώς πολιτικοποιημένος.

Έχοντας έλλειψη πολιτικής αντιπολίτευσης με οποιαδήποτε επιρροή, η λαϊκή διαμαρτυρία εκδηλώνεται είτε ως εκρηκτική (αυτή είναι η συνήθης μορφή της) είτε παίρνει μια προσωπική και ατομικιστική μορφή. Σε αυτή την περίπτωση εκδηλώνεται ένας ανοιχτός και υπόγειος πόλεμος πάνω σε καθημερινά ζητήματα. Υπάρχουν μεγάλες συγκρούσεις κατά τις οποίες, χρησιμοποιώντας πρωτόγονα όπλα, οι εχθροί της κυρίαρχης κουλτούρας μέφονται τις διάφορες εκδηλώσεις της – τον τρόπο ντυσίματος, τις «παγανιστικές» εθνικές γιορτές που προκαλούν οδομαχίες, τον διχασμό ανάμεσα στην ιδιωτική και τη δημόσια ζωή και την ηθική. Αν ξύσει κα-

νείς την επιφάνεια μιας ριζοσπαστικής Ισλαμικής κοινωνίας, θα δει τη βαθιά αντίθεση που διαπερνά κάθε πτυχή της. Η ειρωνεία είναι ότι το ριζοσπαστικό Ισλάμ, που αναδύθηκε ως ένα κίνημα για «πολιτιστική επανάσταση», βρίσκεται περικυκλωμένο από μια «αντι-πολιτιστική επανάσταση». Η ιστορία χλευάζει τους ιμάμηδες που είναι η επιτομή της απόλυτης εξουσίας και τους γελοιοποιεί βάζοντάς τους να παίρνουν μέρος σε μάχες με την επαναστατική «νεολαία». Οι μολλάνδες που έχουν την εξουσία υποχρεούνται να παραδεχθούν ότι η πολιτιστική επίθεση από τον «εχθρό» (όπου «εχθρός» ο νέος που δεν έχει γνωρίσει τίποτε άλλο από το Ισλαμικό καθεστώς) είναι ο μεγαλύτερος κίνδυνος που αντιμετωπίζουν αυτοί και η «Ισλαμική επανάσταση».

Εξατομικευμένη αντιπολίτευση: η πρόκληση για την Αριστερά

Όμως υπάρχει ένα σήμα κινδύνου εδώ για τις προοδευτικές δυνάμεις. Αυτή η οπισθοδρόμηση στην κοινωνική μάχη που κινείται από τον ενσυνείδητο και οργανωμένο πάνω στις πολιτικές γραμμές αγώνα, προς έναν αγώνα εξατομικευμένο, προσωπικό, απόλυτο και πολιτιστικό, χωρίς ξεκάθαρους ταξικούς στόχους και χωρίς οποιαδήποτε πραγματική πολιτική συνείδηση, μειώνει ταυτόχρονα την πολιτιστική δυνατότητα των Ισλαμικών κοινωνιών και θέτει σε κίνδυνο την πολιτική τους υγεία. Η θλιβερή πραγματικότητα είναι ότι ακόμη και όταν οι θρησκευτικές-Ισλαμικές κυβερνήσεις ανατρέπονται, το μέλλον φαντάζει σκοτεινό. Ποιο προοδευτικό και σταθερό κοινωνικο-πολιτικό σύστημα μπορεί να σταθεί σε μια κοινωνία που βυθίζεται σε ανισομερή ανάπτυξη, πολωμένη και αποπολιτικοποιημένη, που ο δημόσιος διάλογος είναι λαϊκιστικός και δημαγωγικός; Η κοινωνική και ηθική αδιαφορία, ο αρνητισμός και ο μηδενισμός, η υποκρισία και τα προσχήματα στη θρησκευτικότητα κυριαρχούν. Ο πατερναλισμός είναι το πρόσταγμα και η κυρίαρχη σχέση στην κοινωνία βρίσκεται ανάμεσα σε αυτόν που ακολουθεί και αυτόν που ακολουθείται, τις αρχές και τους μουτζαχίντ (της θρησκευτικής εξουσίας). Τέτοιου είδους κοινωνίες έχουν βουλιάξει σε μια ξεπεσμένη νοοτροπία του «γίνε πλούσιος με οποιοδήποτε κόστος», αποθεώνοντας το χρήμα και τη βία, και επιτίθενται στους αδύναμους ενώ ταυτόχρονα χαρακτηρίζονται από ψευδοκολακεία και ομορτουνισμό.

Πώς μια κοινωνία που έχει πέσει θύμα του παν-Ισλαμισμού μπορεί να αποτινάξει το τεράστιο βάρος του πολιτιστικού ψυχολογικού της τραύματος; Τι πρέπει να γίνει; Ο στόχος μας εδώ είναι να δημιουργήσουμε μια πρόκληση για διάλογο πάνω σε ένα από τα πιο επίμαχα ζητήματα της εποχής μας. Τι μπορούμε να κάνουμε για την τυφλή και αντιδραστική εξέγερση αυτών που καταδυναστεύονται;

Παιδί της εποχής μας και προϊόν των καταστροφικών επιπτώσεων του προηγμένου καπιταλισμού στις Ισλαμικές κοινωνίες της περιφέρειας, το ριζοσπαστικό

Ισλάμ φέρνει την Αριστερά αντιμέτωπη με την πιο δύσκολη πρόκλησή της: πώς να ανταποκριθεί σε ένα νέο, αντιδραστικό, λαϊκό κίνημα που γεννήθηκε από την απελπισία, ένα κίνημα που καταστρέφει το ταξικό, πολιτιστικό και ακόμη και το ψυχολογικο-κοινωνικό δυναμικό, αφήνοντας την κοινωνία ουσιαστικά άοπλη και ανεπαρκώς εξοπλισμένη να αντιμετωπίσει το δικό της καταστροφικό κράτος; Η πραγματική αντίδραση της Αριστεράς έως τώρα δεν έχει αποβεί εποικοδομητική. Τόσο σε εθνικό επίπεδο, όσο και σε παγκόσμιο, έχει παραλύσει από ένα φαινόμενο που παρουσιάζει μια αντιφατική πρόκληση στα ένστικτά της.

Εδώ υπάρχει ένα κίνημα με αξιώσεις σε ένα μυθικό παρελθόν, αλλά γεννημένο παρωχημένα· ένα κίνημα που υπόσχεται να ανυψώσει εκατοντάδες σε ένα δίκαιο μέλλον που βασίζεται σε ένα φανταστικό παρελθόν. Γεννήθηκε σε ένα παρόν που χαρακτηρίζεται από την αυξανόμενη πόλωση του πλούτου και της φτώχειας, της ανάπτυξης και της οπισθοδρόμησης, που στέλνει εκατομμύρια στο καλάθι των σκουπιδιών της αυλής ενός ανεπτυγμένου καπιταλισμού. Σε ένα επίπεδο, το κίνημα αποτελείται από τους πιο κατατρεγμένους που κραυγάζουν για ισότιμη συμμετοχή· από την άλλη, καταπατά εκείνες ακριβώς τις δομές και τους κοινωνικούς σχηματισμούς που δίνουν τη δυνατότητα για προοδευτική αλλαγή. Από τη μια μεριά, αυτό το κίνημα ενστερνίζεται αντι-ιμπεριαλιστικά συνθήματα, και από την άλλη, καταστρέφει το ταξικό σύστημα με το οποίο μπορεί να οργανώσει πραγματικά την ανατροπή της ιμπεριαλιστικής κυριαρχίας. Συντηρεί τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής από τις επιθέσεις εκείνων που θέλουν να καταλύσουν τα οχυρώματά της, αλλά ταυτόχρονα διακόπτει την καπιταλιστική συσσώρευση και προκαλεί την οργή του παγκόσμιου κεφαλαίου. Κινητοποιεί τεράστιο αριθμό γύρω από τα συνθήματα της ισότητας της Ισλαμικής umma (κοινωνίας), του τέλους στην πείνα, αλλά οι πολιτικές του οδηγούν την κοινωνία σε ακόμη μεγαλύτερη ανισομερή ανάπτυξη, στη φτώχεια και την κοινωνική πόλωση. Φωνάζει για «ανεξαρτησία» και θυσιάζει όλες τις πολιτικές ελευθερίες. Φωνάζει για «ελευθερία» και υποδουλώνει τον μισό γυναικείο πληθυσμό, για να μην αναφέρουμε τις μειονότητες και όλους εκείνους που σκέφτονται διαφορετικά. Στο όνομα του δικαιώματος για πολιτιστική ανεξαρτησία, απορρίπτει καθολικά δικαιώματα και δικαιολογεί τον δεσποτισμό, επιβάλλοντας μια γκριζα ομοιομορφία σε εκατομμύρια ανθρώπους. Στο όνομα της συμμετοχικής δημοκρατίας, κάνει εκατομμύρια πολίτες να συγκαταθέσουν στην αύξηση της απολυταρχικής εξουσίας πάνω τους, δίνοντας φαινομενικά ένα εκούσιο «ναί» στη δουλεία. Οι άνθρωποι προοδευτικά κινητοποιούνται και πολιτικοποιούνται μόνο για να καταλήξουν ηττημένοι σε επιμέρους μονάδες, εκφράζοντας την αντίθεσή τους σε μια αποπολιτικοποιημένη κουλτούρα μιας αργητιστικής απόρριψης· και ένα κίνημα που αυτοανακηρύχθηκε ως το κίνημα της αντιδιαφθοράς που θα έφερνε το τέλος σε όλα αυτά τα κινήματα, δεν κάνει τίποτε άλλο παρά να σπέρνει τη διαφθορά στην ίδια τη φύση της κοινωνίας.

Υπάρχουν δύο βασικές αντιδράσεις στο ριζοσπαστικό Ισλάμ. Η μια είναι η πολιτική της πολιτικής συμμαχίας· η δεύτερη είναι εκείνη της αντεπίθεσης με σκοπό να επιφέρει την ολοκληρωτική καταστροφή. Με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, η πρώτη αντίδραση – από την οπτική της Αριστεράς – έχει ατονήσει. Αλλά στο αποκορύφωμά του και οι αριστεροί και οι δεξιοί ακολούθησαν το ιερό δόγμα της «ένωσης απέναντι στον κοινό εχθρό». Το ριζοσπαστικό Ισλάμ ήταν και αντι-καπιταλιστικό και αντι-κομμουνιστικό, έτσι σε καμία περίπτωση δεν υστερούσε από πιθανές συμμαχίες – είτε από το Σοβιετικό μπλοκ με τον τυφλό του «αντι-ιμπεριαλισμό», είτε από τις ιμπεριαλιστικές χώρες με τον άκρατο αντι-κομμουνισμό τους. Στην Αριστερά υπήρχαν διαφορετικές απόψεις σχετικά με τις πιθανές συμμαχίες. Οι οπαδοί του «μη-καπιταλιστικού δρόμου προς τον σοσιαλισμό», για παράδειγμα, τη θεώρησαν στρατηγική άνευ όρων. Για άλλους ήταν τακτική, εξαρτώμενη μακροπρόθεσμα από την επίτευξη της προλεταριακής ηγεμονίας μέσα στα πλαίσια της επανάστασης. Υπήρχαν, ωστόσο, αντιληπτά πλεονεκτήματα στη συμμαχία με τον καπιταλισμό, η οποία ήταν συνεργός (απευθείας και μέσω πελατών-κρατών) στη δημιουργία του αντι-κομμουνιστικού Ισλάμ και στην ενθάρρυνση ανάπτυξής του ως μέρους της πολιτικής του να ελέγχει το κίνημα της εργατικής τάξης. Η μεθοδολογία της Αριστεράς και της Δεξιάς υπήρξε πανομοιότυπη: αναγνωρίζεις τον εχθρό σου, ο αντιιμπεριαλισμός για κάποιους, ο αντικομμουνισμός για κάποιους άλλους, και κάνεις σύμμαχο τον εχθρό του. Για την Αριστερά, είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε, αν και καθυστερημένα, ότι αυτή η μέθοδος δεν είχε να κάνει πολύ με τον μαρξισμό. Ήταν περισσότερο προϊόν σταλινικών στρεβλώσεων, απλοποιημένων περαιτέρω υπό το φως ενός επαναστατικού αγροτικού κινήματος στην Κίνα.

Μετά τον Ψυχρό Πόλεμο

Όταν το τέλος του Ψυχρού Πολέμου έβγαλε το ένα μπλοκ από την εξίσωση, τόσο η Αριστερά όσο και η Δεξιά στράφηκαν στην πολιτική της σύγκρουσης. Σε γενικές γραμμές μπορούμε να διακρίνουμε δύο βασικές τάσεις στον τρόπο με τον οποίο ο επιζών (καπιταλιστικός) συνασπισμός και οι σύμμαχοί του αντιμετώπισαν το ριζοσπαστικό Ισλάμ. Η πρώτη ήταν η ιδεολογική του διάλυση· η δεύτερη ο συνδυασμός πίεσης και απειλής με κατευνασμό και βοήθεια για να το ωθήσει στον δρόμο της «μεταρρύθμισης». Καμιά από τις δύο δεν ήταν καινούργια. Και οι δύο, για παράδειγμα, είχαν δοκιμαστεί από αυτούς που οικοδόμησαν το σύγχρονο κράτος των Ισλαμικών χωρών νωρίτερα αυτό τον αιώνα – τον Ατατούρκ στην Τουρκία, τον Ρεζά Σαχ στο Ιράν, τον Μπουργκίμπα στην Τυνησία, στη μεταπολεμική Συρία, ακόμη και στο Πακιστάν (ένα φαινομενικά «Ισλαμικό κράτος») κ.λπ. Το νέο στοιχείο

που παρατηρείται είναι το σθένος με το οποίο - το εύρος πάνω στο οποίο αυτές οι πολιτικές επιδιώκονται σήμερα.

Ο εκσυγχρονισμός και ο σχηματισμός του σύγχρονου κράτους στις χώρες που προαναφέραμε περιελάμβανε, πάνω απ' όλα, μια διαδικασία όπου οι κοινωνικοί θεσμοί και οι αξίες έπρεπε να κοσμικοποιηθούν· όπου ο ορθολογισμός αντικατέστησε τα χαντίθ (πράξεις ή ρητά του Προφήτη και των ιμάμηδων) και όπου οι νόμοι που μπορούν να αλλάξουν αντικατέστησαν τον αμετάβλητο θεικό νόμο (sharia'a). Αυτοί που πίστευαν ότι θα αναμορφώσουν το ριζοσπαστικό Ισλάμ υποστηρίζουν ότι ο παν-Ισλαμισμός είναι ένα πολιτιστικό κίνημα και μια αντίδραση στον σχηματισμό του σύγχρονου κράτους. Αυτά τα κράτη ανέτρεψαν πολύ γρήγορα κοινωνικές δομές, προκαλώντας μια τυφλή και οργισμένη αντίδραση. Καθώς αυτοί οι άνθρωποι δεν απορροφήθηκαν από το σύγχρονο κράτος, η πολιτική τους αντίδραση ενάντια στο κράτος πήρε θρησκευτική μορφή.

Αυτοί που έχουν τα εν λόγω επιχειρήματα θυμίζουν στους υποστηρικτές της πολιτικής του μαστιγίου ότι η πίστη δεν μπορεί να καταπιεστεί μέσω καταστολής. Η απάντηση ακολούθως είναι να μπει φρένο στην αλλαγή και να εισαχθούν συγκεκριμένες μεταρρυθμίσεις που θα ευνοούν τη θρησκεία ενώ θα διατηρούν το συνολικό πλαίσιο του σύγχρονου κράτους. Το στοίχημα είναι να αλλάξει ο κυρίαρχος συνασπισμός με έναν τέτοιο τρόπο, ώστε να διευρυνθεί η κοινωνική βάση του καθεστώτος. Επιδιώκεται μια συμμαχία με ένα τμήμα της θρησκείας εναντίον του άλλου. Η πολιτική σταθερότητα που προκύπτει θεωρείται ότι αποδυναμώνει τη γοητεία του ριζοσπαστικού Ισλάμ και ότι το περιθωριοποιεί στην πολιτική εξίσωση. Είναι ζωτικής σημασίας, ωστόσο, να κρατηθούν οι νέες πολιτικές συμμαχίες μακριά από τα κέντρα εξουσίας (τον στρατό, τον μηχανισμό ασφάλειας κ.λπ.). Παραδείγματα που τέτοιες πολιτικές έχουν εφαρμοστεί είναι η Ιορδανία, η Υεμένη, το Πακιστάν και νωρίτερα η Αίγυπτος.

Μια παραλλαγή αυτής της πολιτικής προτείνεται για εκείνες τις χώρες που δεν υπάρχουν προοπτικές για κυβέρνηση συνασπισμού, που το κοσμικό κράτος δεν είναι βιώσιμο. Η παραλλαγή αυτή προτείνει να εγκαταλειφθεί η αναζήτηση του εκσυγχρονισμού και της συγχώνευσης του εθνικού κεφαλαίου με το παγκόσμιο κεφάλαιο, δηλαδή η συμφιλίωση της καπιταλιστικής υποδομής με πτυχές της θρησκευτικής κουλτούρας, στα χέρια του αναμορφωτικού Ισλάμ. Ο στόχος είναι η σταθεροποίηση της πολιτικής δομής της κοινωνίας αποφεύγοντας κινδύνους ολοκληρωτικού εκσυγχρονισμού. Αντίθετα με την πρώτη πρόταση, που υποστηρίζει ότι η ακαμψία της sharia'a δεν μπορεί να αντιμετωπίσει τις μεταβαλλόμενες ανάγκες ενός μοντέρνου κράτους, αυτή θεωρεί ότι θρησκεία και καπιταλισμός μπορούν να συμφιλιωθούν. Ο διάλογος μεταξύ αυτών των δύο ερμηνειών βρίσκει σε εξέλιξη.

Αυτές οι δύο απόψεις μοιράζονται έναν κοινό πυρήνα. Βασίζονται σε Ισλαμιστές ρεφορμιστές για να διασφαλίσουν τα συμφέροντα της Δύσης, στο ένα επιχεί-

ρημα, με μικρή συμμετοχή στο κοσμικό πλαίσιο· στο άλλο επιχείρημα, μόνοι τους. Το εγχείρημα να γίνουν οι πολιτικές και οικονομικές δομές του καπιταλισμού συμβατές με την ενδογενή κουλτούρα (σε μια χώρα της περιφέρειας) τίθεται και στις δύο περιπτώσεις στο αναμορφωτικό Ισλάμ – αν και είναι κατανοητό ότι κάποιου είδους εξωτερική πίεση πρέπει να ασκηθεί στη θρησκευτική πίστη για να την ωθήσει να αναζητήσει καταφύγιο στην εκκοσμίκευση και να πάρει τον δρόμο της μεταμόρφωσης. Δεν χρειάζεται να πούμε πως καμία πολιτική δεν λειτουργεί πάντα με την καθαρή της μορφή. Συγκεκριμένες συνθήκες επιβάλλουν κάποιο βαθμό συμβιβασμού μεταξύ των διαφορετικών δρόμων (στην Αλγερία ή την Αίγυπτο, για παράδειγμα), έχοντας ως αποτέλεσμα ιδιαίτερα πολύπλοκες πολιτικές και, σε μερικές περιπτώσεις, επαναλαμβανόμενες στροφές πολιτικής κατεύθυνσης.

Λάθος ανάλυση, καταδικασμένες πολιτικές

Τέτοιου είδους πολιτικές είναι πιθανόν να αποτύχουν, κατά κύριο λόγο επειδή δεν στρέφονται στη βαθύτερη αιτία ύπαρξης. Το κίνημα δεν είναι μόνο αντίδραση ενάντια στο σύγχρονο κράτος. Είναι προϊόν των επιπτώσεων του σύγχρονου κράτους σε μια περιφερειακή χώρα, σε έναν παγκοσμιοποιημένο ύστερο καπιταλισμό.

Οι μεταρρυθμιστές που βλέπουν το παν-Ισλαμικό κίνημα ως ένα πολιτιστικό φαινόμενο, μια αντίδραση στον σχηματισμό σύγχρονου κράτους, και ως εσπευσμένη καταστροφή των παραδοσιακών δομών, κινούνται σε επικίνδυνο έδαφος. Παίρνουν την αιτία για αποτέλεσμα και δεν μπορούν να εξηγήσουν γιατί αυτή η «αντίδραση» συνέβη στα 1980 σε μερικές από τις χώρες που συμμετείχαν πάνω από μισό αιώνα αφότου δημιουργήθηκε το σύγχρονο κράτος. Δεν μπορούν, επίσης, να καταλάβουν την έκρηξη που συντελείται σήμερα, όταν τριάντα χρόνια πριν, το ριζοσπαστικό Ισλάμ συνθλιβόταν χωρίς κόπο από τον Νασσερισμό.

Το επιχείρημά μας είναι ότι το ριζοσπαστικό Ισλάμ είναι μια αντίδραση στις επιπτώσεις ορισμένων σχηματισμών εκσυγχρονισμού, αλλά όχι στον ίδιο τον εκσυγχρονισμό. Αυτή δεν είναι μια ασήμαντη διαφορά. Αρχικά, η ουσιαστική κατανόησή του επηρεάζει τις στρατηγικές που χρειάζονται (και συζητώνται παρακάτω) για να ξεπεραστεί το ριζοσπαστικό Ισλάμ. Η ιδέα ότι οι επιτυχίες του αντιπροσωπεύουν απλώς μια κοινωνική αντίδραση στο κοσμικό κράτος, αγνοεί το γεγονός ότι όλες αυτές οι κοινωνίες είναι εικονικά πολυ-πολιτισμικοί σχηματισμοί, στους οποίους ο ανεπτυγμένος καπιταλισμός λειτουργεί μαζί με προ-καπιταλιστικές, ακόμη και με φυλετικές δομές. Σημαντικά τμήματα της κοινωνίας δεν είναι καθόλου αντίθετα με τον εκσυγχρονισμό. Οι θεωρίες βασίζονται στην ιδέα ότι οι Ισλαμικές χώρες είναι απλώς οπισθοδρομικές και αγνοούν αυτή την πολύπλοκη πολιτιστική πραγματικότητα. Επίσης, υπάρχουν άφθονα παραδείγματα αποτυχίας της πολιτι-

κής της συμφιλίωσης. Ο κατευνασμός δεν έχει στενέψει το φάσμα του ριζοσπαστικού Ισλάμ στο Πακιστάν. Η Σαουδική Αραβία τροφοδότησε και βοήθησε στη δημιουργία της Χαμάς και του Ισλαμικού Μετώπου Σωτηρίας (FIS) για την αντιμετώπιση του ριζοσπαστικού Ισλαμισμού, μόνο για να διαπιστώσει ότι έχουν γίνει μια δραστική απειλή για τους χρηματοδότες τους. Η στρατηγική του κατευνασμού καταδικάζεται στην πράξη, ακριβώς όπως μπορεί να αποδειχθεί λανθασμένη στη θεωρία.

Η ιρανική Αριστερά

Σύμφωνα με τμήματα της ιρανικής Αριστεράς, πιστά σε υψηλά τυπικό, βαθιά ριζωμένο οικονομισμό και ωμό κρατισμό, οποιαδήποτε κυβέρνηση που αυξάνει την κρατική ιδιοκτησία σε εγχώριο επίπεδο και συμμαχεί με το λεγόμενο «σοσιαλιστικό μπλοκ» στο εξωτερικό, ήταν πραγματικός σύμμαχος του παγκόσμιου προλεταριάτου, ανεξάρτητα από τον βαθμό της συμμετοχικής δημοκρατίας που επέτρεπε ή των σχέσεων παραγωγής που καθιέρωνε. Η κρατική ιδιοκτησία έγινε ταυτόσημη ακόμη και με το κριτήριο για «σοσιαλιστική» μεταρρύθμιση.

Μια εναλλακτική ματιά, που ήρθε στη μόδα πιο πρόσφατα, απορρίπτει εύλογα έναν τέτοιο κρατικιστικό οικονομισμό, αλλά μόνο για να τον αντικαταστήσει με μια άλλη μονόπλευρη άποψη, που αυτή τη φορά αναδύεται μέσα από μια πολιτιστική ερμηνεία. Η κουλτούρα και η ιδεολογία θεωρούνται τα απαραίτητα στοιχεία του ριζοσπαστικού Ισλάμ, αλλά επίσης και ο δρόμος για την αναίρεσή του. Μια τέτοια ερμηνεία επιστρέφει στο παρελθόν για να αναζητήσει αντι-ορθόδοξα θρησκευτικά στοιχεία στην εθνική κουλτούρα. Μια πηγή που προτιμάται είναι ο Ισλαμικός μυστικισμός, αλλά υπάρχουν και άλλα προ-Ισλαμικά κινήματα, όπως ο Μανιχαϊσμός και ο Μαζντακισμός. Τα στοιχεία ισοτιμίας και ανθρωπισμού που υπάρχουν στον μυστικισμό χρησιμοποιούνται για να αντιμετωπίσουν την επίσημη οργανωμένη θρησκεία και να δημιουργήσουν μια εναλλακτική αντ' αυτής.

Αντίθετα, υπάρχουν εκείνοι που δηλώνουν πως η εθνική κουλτούρα δεν διαθέτει τίποτα πάνω στο οποίο να μπορούν να χτίσουν. Αυτός ο ισχυρισμός, που εκφράζεται από πολλούς διακεκριμένους διανοούμενους της «νέας Αριστεράς», υποστηρίζει ότι η δημοκρατία δεν θα ριζώσει ποτέ στο Ιράν και σε παρόμοιες κοινωνίες αν δεν αντιμετωπιστεί η πολιτιστική οπισθοδρόμηση. Η πλήρης εκκοσμίκευση και ο εκσυγχρονισμός είναι η λύση τους για μια ελεύθερη και δημοκρατική κοινωνία και οικονομική ανάπτυξη. Έννοιες, όπως μυστικιστική «αγάπη» και «αυτοθυσία», θεωρούνται ολοκληρωτική αναίρεση της φύσης: δεν μπορούν να γίνουν οι στυλοβάτες ενός σοσιαλιστικού μέλλοντος. Υποστηρίζουν ότι η «αγάπη» είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την αγάπη στον θεό, και στον πυρήνα της υποβόσκει μια λα-

τρεία για τον θάνατο. Τέτοιου είδους διανοητές συνηγορούν σε μια πλήρη απόρριψη του εθνικού πολιτισμού και στην ένωσή του με την παγκόσμια κουλτούρα.

Αυτά είναι τα δύο πνευματικά κινήματα που αντιλαμβάνονται τον πολιτισμό ως βασικό στοιχείο και ορίζουν ως στόχο τη δημιουργία ενός νέου. Οι τελευταίοι υποστηρίζουν ότι ακολουθούν τον Χάιντεγκερ –αλλά δεν είναι ιδιαίτερα πιστοί σε αυτόν– εφόσον προτείνουν να χτιστεί ένας νέος πολιτισμός από την αρχή, απορρίπτοντας όλη την υπάρχουσα κουλτούρα. Το αποτέλεσμα μιας τέτοιας στρατηγικής είναι ο πλήρης διαχωρισμός των διανοουμένων από την κοινωνία. Επίσης, παρά τους ισχυρισμούς τους ότι προτείνουν μια δραστική λύση για την Αριστερά, αναπαράγουν το φιλελεύθερο σύνθημα, σύμφωνα με το οποίο δεν είναι δυνατόν να υπάρξει δημοκρατία, ή να γίνουν βήματα προς τον σοσιαλισμό, σε περιφερειακές κοινωνίες του παγκόσμιου καπιταλισμού, ειδικά σε χώρες η οποία υπάρχει η παράδοση η οποία βασίζεται στη θρησκεία.

Η διεθνής Αριστερά

Έχει ενδιαφέρον να δούμε ότι οι θέσεις της Αριστεράς έξω από το Ιράν λαμβάνουν παρόμοιες προεκτάσεις. Μερικοί αδιάλλακτοι συνεχίζουν να τείνουν στην οικονομιστική άποψη ότι «ο εχθρός του εχθρού μου είναι φίλος μου». Αυτό φάνηκε περισσότερο από τη θέση που πήραν κάποιοι Μουτζαχεντίν στο Αφγανιστάν και κατά τη διάρκεια του δεύτερου Πολέμου του Κόλπου. Ο παραλογισμός αυτής της φιλοσοφίας γίνεται καλύτερα αντιληπτός από το γεγονός ότι όλοι, εκτός από λίγους μετανοούντες, έπρεπε να μασήσουν τα λόγια τους αναφορικά με την πολιτική που είχαν ακολουθήσει στο Ιράν. Άλλοι ακολουθούν μια πιο ρεαλιστική γραμμή, θεωρώντας τη συμμαχία τους με τον παν-Ισλαμισμό θέμα τακτικής και προσωρινή λύση. Υποστηρίζουν ότι είναι σημαντικό να ενωθούν ενάντια στον ιμπεριαλισμό σε αυτό το σημείο, και να αντιμετωπίσουν μελλοντικές ρήξεις, αν και όταν προκύψουν. Οι περισσότεροι από αυτούς που ακολουθήσαν αυτή τη μέθοδο του στρουθοκαμηλισμού στην περίπτωση του Ιράν, δυστυχώς δεν βρίσκονται πια σε αυτό τον κόσμο για να δουν πόσο τρελές ήταν οι πράξεις τους. Εκείνοι (ιδιαίτερα στο Παλαιστινιακό κίνημα) που πιστεύουν ότι ίσως μπορούν να εφαρμόσουν αυτή τη στρατηγική πιο επιτυχημένα (και λιγότερο μοιραία γι' αυτούς) θα έπρεπε να θυμούνται την έμφυτη εχθρότητα του ριζοσπαστικού Ισλάμ –καθώς το ίδιο αποτελεί μια εύθραυστη συνένωση ανταγωνιστικών ταξικών συμφερόντων– προς όποια ιδεολογία αντιλαμβάνεται τον κόσμο με ταξικούς όρους. Η τρίτη άποψη είναι ακόμη πιο καταστροφική. Καλύπτει τις έντονα ρατσιστικές της θεωρίες με φαινομενικά φιλελεύθερα συνθήματα. Ας αφήσουμε τους ανθρώπους να ακολουθήσουν ο καθένας τους δικούς του πολιτιστικούς κανόνες, υπογραμμίζει. Απορρίπτοντας πα-

γκόσμια ανθρώπινα δικαιώματα, αυτή η άποψη είναι στην καλύτερη περίπτωση μια μορφή χυδαίου λαϊκισμού και στη χειρότερη επικίνδυνα ρατσιστική, θέτοντας μεγάλα τμήματα της ανθρωπότητας σε μόνιμο αποκλεισμό από τα δικαιώματα που απολαμβάνουν οι άλλοι. Δεν αποτελεί έκπληξη ότι βρέθηκαν το 1993 στη Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα να μοιράζονται μια κοινή πολιτική διακήρυξη με μερικά από τα πιο φαιύλα καθεστώτα στον πλανήτη.

Έχουμε συμφωνήσει ότι το ριζοσπαστικό Ισλάμ είναι σημείο των καιρών μας – όχι ένα παιδί που γεννήθηκε σε «λάθος εποχή» αλλά περισσότερο ότι γεννήθηκε από τη σημερινή βαθιά οικονομική, πολιτική και ιδεολογική κρίση. Σε σχέση με αυτό, η «πολιτιστική» κρίση δεν είναι τόσο η αιτία όσο μια τυφλά αντιδραστική επίδραση. Το ριζοσπαστικό Ισλάμ δεν είναι η αντίδραση ως προς το σύγχρονο κράτος, τον σύγχρονο πολιτισμό ή τον διαχωρισμό θρησκείας και κράτους, αλλά πιο πολύ προς τη μαζική ανεργία, την εξαθλίωση και την απελπισία που έφερε αυτό το σύγχρονο κράτος. Δεν είναι τόσο πολύ αντίδραση στην ουσία του μοντερινισμού αλλά περισσότερο στις λεηλασίες του ανεπτυγμένου καπιταλισμού σε ένα τμήμα της περιφέρειας. Αυτοί που βρέθηκαν πεταμένοι στο καλάθι της Ιστορίας αρπάζονται από την πιο κοντινή και διαθέσιμη ιδεολογία σε μια περίοδο που ο φιλελευθερισμός, ο εθνικισμός και γνωστές μορφές σοσιαλισμού βυθίζονται σε τέλμα. Το παρελθόν κυβερνά το παρόν σε αυτές τις κοινωνίες και όχι εξαιτίας της δύναμής του, αλλά κυρίως εξαιτίας της έλλειψης άλλων εναλλακτικών.

Είναι, λοιπόν, μάταιο να φαντάζεται κανείς ότι οποιοδήποτε σχέδιο που δεν προσφέρει μια θεμελιώδη λύση για την πολιτική και οικονομική κρίση μπορεί να προλάβει τη γέννηση και την ανάπτυξη τέτοιων τυφλών και τελικά καταστροφικών κινημάτων. Είναι επίσης σαφές ότι οποιαδήποτε πολιτική λύση πρέπει να συνοδεύεται από μια πολιτιστική αναγέννηση συμβατή με το ανθρώπινο συναίσθημα, το πνεύμα και τη σκέψη. Αυτό δεν απαιτεί τίποτε άλλο παρά ένα πλήρες ιδεολογικό ξεκαθάρισμα για την Αριστερά. Οι τρεις βασικοί άξονες πάνω στους οποίους η Αριστερά πρέπει να κινηθεί για να αντιμετωπίσει τον παν-Ισλαμισμό είναι: πρώτον, ο σχηματισμός ενός ανεξάρτητου και δραστικού οικονομικού προγράμματος· δεύτερον, η ανάπτυξη ενός πολιτικού προγράμματος με συνοχή· και τρίτον, μια λεπτομερής εξέταση του ίδιου του δικού της συστήματος των πεποιθήσεων και των ιδεών σχετικά με την οργάνωση.

Μια ριζική οικονομική εναλλακτική λύση στον νεοφιλελευθερισμό

Όπου ο προηγμένος καπιταλισμός πολώνει τον κόσμο στα άκρα του πλούτου και της φτώχειας που τώρα ξεπερνούν τα γεωγραφικά σύνορα, κανείς δεν μπορεί να μιλήσει για ένα ανεξάρτητο οικονομικό πρόγραμμα που δεν αμφισβητεί τον νεο-

φιλελευθερισμό σε οποιοδήποτε επίπεδο. Αυτό σημαίνει αντίσταση στις λεγόμενες πολιτικές διαρθρωτικής προσαρμογής στο ΔΝΤ και την Παγκόσμια Τράπεζα, που επιφέρουν εξαθλίωση σε εκατομμύρια ανθρώπους του Βορρά και του Νότου. Σε αυτό το πλαίσιο οι αριστεροί πρέπει να διαχωρίσουν τη θέση τους από τους φιλελεύθερους που προσπαθούν να καλοπιάνουν τις μάξες, διαχωρίζοντας τον εαυτό τους από το ριζοσπαστικό Ισλάμ. Στον Νότο αυτό σημαίνει μια σωρεία πραγμάτων.

Πρώτον, βασικά τμήματα της οικονομίας πρέπει να τεθούν υπό δημόσιο έλεγχο, ο οποίος δεν είναι απαραίτητα ίδιος με τον κρατικό έλεγχο. Πρέπει να προωθηθεί με την καλύτερη δυνατή μορφή, μέσα στην οποία το εργατικό δυναμικό θα μπορεί να συμμετέχει άμεσα στην παραγωγή, με μια σημαντική συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων. Δεύτερον, οι παραγωγοί πρέπει να ελέγχουν τα μέσα παραγωγής όχι μόνο σε νομικό επίπεδο (όπως ένα άρθρο στο Σύνταγμα) αλλά σε πραγματικά πολιτικό και πρακτικό επίπεδο. Τρίτον, πρέπει να δημιουργηθεί η χρυσή τομή ανάμεσα στον κεντρικό σχεδιασμό (χωρίς τον οποίο θα ήταν αδύνατον να ξεπεραστούν οι ανισότητες) και στον αποκεντρωμένο έλεγχο των εργατών. Τέταρτον, το σύστημα της κοινωνικής ασφάλειας πρέπει να βελτιώσει την ποιότητα ζωής – κάτι που δεν μπορεί να επιτευχθεί αν ο ενεργός πληθυσμός δεν ελέγχει τις κρατικές δαπάνες, και συγκεκριμένα αυτές που αφορούν την ευημερία, τις επιδοτήσεις και τους μισθούς.

Αυτές και άλλες παρόμοιες οικονομικές πολιτικές είναι σημαντικές αν η Αριστερά θέλει να ενωθεί και να κινητοποιήσει την κύρια κοινωνική της βάση – δηλ. τους κατατρεγμένους. Μόνο με ένα δραστικό πρόγραμμα που να απευθύνεται στη βαθύτερη αιτία της μαζικής καταστροφής, που θα αντιμετωπίζει τις διαφορές κέντρου-περιφέρειας και που θα δείχνει τον τρόπο με τον οποίο θα ξεπεραστεί η ανισομερής ανάπτυξη, μπορεί η Αριστερά να προσελκύσει τους φυσικούς ταξικούς της συμμάχους, οδηγώντας τους μακριά από τα νύχια του Ισλαμικού σκοταδισμού.

Ξεκαθαρίζοντας τα ιδεολογικά εφόδια στην Αριστερά: συμμαχίες και πολιτιστική κληρονομιά

Όπως αναφέραμε στο πρώτο μέρος αυτής της μελέτης, το Ισλαμικό κίνημα γέμισε ένα κενό που δημιουργήθηκε από την έλλειψη ισχυρής ιδεολογίας των δύο βασικών κοινωνικών τάξεων – της εγχώριας αστικής τάξης και της νέας εργατικής τάξης. Όμως οφείλουμε να αντιμετωπίσουμε, επίσης, το γεγονός ότι η Αριστερά, με τον τρόπο που υπάρχει σήμερα σε αυτές τις χώρες, δεν είναι από μόνη της επαρκώς εξοπλισμένη για να οδηγήσει την εφαρμογή του προγράμματος που σκιαγραφήθηκε παραπάνω. Είναι απαραίτητο να γίνει μια σημαντική αναθεώρηση αν θέλει να γεμίσει το ιδεολογικό κενό προτού αυτοί που προωθούν αστικές εναλλακτικές δη-

μιουργήσουν νέες συνταγές με τις ήδη έτοιμες πένες τους. Χωρίς μια τέτοια αναθεώρηση, η Αριστερά δεν μπορεί να έχει καμία ελπίδα στην πραγματική εκπροσώπηση των συμφερόντων της εργατικής τάξης ή στην οργάνωση αγώνων για την εργατική τάξη, ούτε θα μπορέσει να ενισχύσει την οντότητά της ως αναπόσπαστο κομμάτι μιας πραγματικά μαζικής δύναμης σε αυτές τις κοινωνίες. Δύο πλευρές ιδιαίτερα χρήζουν άμεσης επανεξέτασης, η πρώτη σχετίζεται με τις συμμαχίες και η δεύτερη με την πολιτιστική κληρονομιά της Αριστεράς.

Είναι ώρα η Αριστερά να επιστρέψει σε μια ταξική ανάλυση της ιστορικής ανάπτυξης, που πολύ συχνά αγνοήθηκε στο πρόσφατο παρελθόν. Πρέπει να κάνει συμμαχίες με τις πολιτικές δυνάμεις και τους φορείς που βασίζονται στο αληθινό ταξικό συμφέρον της εργατικής τάξης που ισχυρίζεται ότι προασπίζει. Για ένα πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα, δημιουργούσε απίστευτες στρεβλώσεις για να δικαιολογήσει την υποστήριξη και τη συμμαχία της με μια πληθώρα σκοτεινών ομάδων. Ένας ωμός αντι-ιμπεριαλισμός υποστήριζε αυτές τις δικαιολογίες, κενός από οποιαδήποτε ταξική ανάλυση, ένας ιμπεριαλισμός που ετροφοδοτείτο από εντελώς αναξιόπιστες θεωρίες περί «μη καπιταλιστικού δρόμου προς τον σοσιαλισμό». Η στήριξη που δόθηκε στην Ισλαμική Δημοκρατία (ένα καθεστώς που κατέστρεφε συστηματικά και βίαια την εργατική τάξη και τους δημοκρατικούς οργανισμούς, τις δομές που αναπτύσσονταν μέσα στην επανάσταση του αντι-καπιταλισμού) δόθηκε σε κάποιες περιπτώσεις από αμιγή πραγματισμό ή ακόμη και από ομορτυνισμό· σε άλλες, από αυθεντικό αλλά λανθασμένο καθοδηγούμενο αντι-ιμπεριαλισμό.

Η Αριστερά πρέπει να ξυπνήσει και να συνειδητοποιήσει ότι η σύνδεση μεταξύ των καταστροφών του προηγμένου καπιταλισμού στον Νότο (αλλά και τον Βορρά) και η αδυναμία των εναλλακτικών της εργατικής τάξης (οργανωτικά και ιδεολογικά), θα ξεσηκώσει μια σειρά κινήσεων και αντιδράσεων με «ριζοσπαστικό» και «αντι-καπιταλιστικό» περιεχόμενο. Η Αριστερά τού σήμερα και του αύριο αντιμετωπίζει κινήματα, συχνά προερχόμενα από χαμηλά επίπεδα, ενισχυμένα από την απελπισία και αποτελούμενα από μια παράξενη μείξη προοδευτικών και αντιδραστικών στοιχείων. Για να μπορέσει να τα οδηγήσει σε μια πορεία αλληλεγγύης και συμμαχίας μέσα σε αυτό το τέλμα, απαιτείται μια καθαρή προοπτική του μέλλοντος της Αριστεράς, που να βασίζεται σε μια ξεκάθαρη κατανόηση του σημείου που βρίσκονται τα συμφέροντα της εργατικής τάξης. Το παράδειγμα της Ιρανικής επανάστασης, και άλλων μεγάλων επαναστάσεων του 20ού αιώνα, δείχνει ξεκάθαρα ότι όλες οι συμμαχίες και οι προσφορές αλληλεγγύης πρέπει να συνηγορούν σε έναν και μόνο προβληματισμό: αυτή η τακτική εξυπηρετεί τα πραγματικά συμφέροντα της εργατικής τάξης;

Χωρίς μια διεξοδική αναθεώρηση της πολιτιστικής και πνευματικής κληρονομιάς, η Αριστερά θα παραμείνει στο περιθώριο στις μεγάλες μάχες που έρχονται.

Το ιδεολογικό κενό θα καλυφθεί από μια πληθώρα εναλλακτικών της αστικής τάξης: φιλελευθερισμός σε κάποιες περιπτώσεις, απολυταρχία και φασισμός σε άλλες. Η Αριστερά, και στις δύο πλευρές του Βορρά και του Νότου, έχει ακόμη πολύ δρόμο μπροστά της. Εν τω μεταξύ, οι πολιτιστικές και ανθρώπινες φθορές του ανεπτυγμένου καπιταλισμού θα συνεχίζουν να υφίστανται, αυτή τη φορά από τις αντίθετες αλλά εξίσου αποκρουστικές καταστροφές που γίνονται στο όνομα μιας εσφαλμένης ουτοπίας, και να δημιουργούνται από τα οργισμένα βάθη της απελπισίας των «εξαθλιωμένων της γης».

Μετάφραση: Αλίκη Λούπου, Μαρία Νικολοπούλου
Επιμέλεια: Ιωάννα Παντούφλα

Μητρότητα, Ekiti Νιγηρία